

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2015

Jan Stoklasa

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Klášter premonstrátů v Nové Říši a jeho význam pro region v období 1918-1938
Bakalářská práce

Autor: Jan Stoklasa
Studijní program: K-BAR
Studijní obor: Archivnictví-historie
Vedoucí práce: Mgr. Petr Polehla, Ph.D.

Hradec Králové, 2015

Hradec Králové 2015

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Stoklasa Jan
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví – historie (K-BAR)

Název závěrečné práce: Klášter premonstrátů v Nové Říši a jeho význam pro region v období 1918-1938

Název závěrečné práce AJ: Premonstratensian Monastery of Nová Říše and its Significance for the Region in the 1918-1938 Period

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Stručný obsah: Bakalářská práce si klade za úkol analyzovat činnost řádu premonstrátů v klášteře Nová Říše v období první republiky (1918-1938). Zaměří se na význam kláštera pro Novou Říši a region v oblasti církevně-správní, charitativní a nadační, kulturní a vzdělávací. Dále se bude práce zabývat významem kláštera, jakožto hospodářské jednotky, která vlastnila několik velkostatků, lihovar, pivovar, zahradnictví, cihelnu a působila i v oblasti rybníkářství a lesního hospodářství. Bude mapovat, k jakým změnám v průběhu tohoto období docházelo, jaká byla organizace těchto hospodářských středisek, jakými instrukcemi se řídily, jaká byla jejich produkce a jaký význam mělo jejich působení v oblasti sociální (např. na zaměstnanost v regionu).

Metody zpracování: Analýza pramenů a chronologická metoda.

Literatura nebo archivní fondy: Literatura - Nová Říše, Dušek Milan (2007), Encyklopedie moravských a slezských klášterů, Foltýn Dušan (2005), Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl, Buben Milan (2003), Nová Říše - klenot západní Moravy, Vítala Metoděj Vladimír a Charouz Jindřich Zdeněk (1991), Osm století - Zábřovice, Křtiny, Nová Říše, Kosík Marian Rudolf (2009).

Fondy - Premonstráti Nová Říše 1258-1948 (MZA Brno), Archiv obce Nová Říše 1457-1945 (SOkA Jihlava), Farní úřad Nová Říše 1701-1952 (SOkA Jihlava). Další prameny - dobový tisk, který je k dispozici v SOkA Jihlava.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové

Vedoucí práce: **Mgr. Petr Polehla, Ph.D.**

Konzultant:

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce: 23.8.2012

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 25. února 2015

ANOTACE

Stoklasa Jan

Klášter premonstrátů v Nové Říši a jeho význam pro region v období 1918-1938

Univerzita Hradec Králové: Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Hradec Králové, 2015, 81 s. Bakalářská práce.

Předkládaná práce pojednává o premonstrátském klášteře v Nové Říši v letech 1918 – 1938. Cílem této práce, která čerpá z dostupných archivních pramenů, odborné literatury a svědectví pamětníků, je zjistit, jakým způsobem ovlivňovala novoříšská kanonie život v regionu v období První republiky a zmapovat oblasti, kterých se tento vliv dotýkal. První a druhá kapitola nám představují řád Premonstrátů a rekapitulují historii kláštera samotného. Stěžejní částí práce jsou však další tři kapitoly, které analyzují hospodářský, společenský a církevní význam kláštera, který se opíral o vlastní velkostatek. Aby měly zjištěné údaje potřebnou vypovídající hodnotu, jsou konfrontovány s dostupnými statistikami. Díky tomu přináší práce mnoho dílčích závěrů, které umožní čtenáři zhodnotit, zda role novoříšského kláštera v daném období byla pozitivní či negativní.

Klíčová slova : Klášter, Nová Říše, Premonstráti, Velkostatek, Římsko-katolická církev

ANNOTATION

Stoklasa Jan

Premonstratensian Monastery of Nová Říše and its Significance for the Region in the 1918-1938 Period

University of Hradec Králové, Faculty of Arts, Department of Auxiliary Historical Sciences and Archival Studies, Hradec Králové, 2015, 81pp. Bachelor's Thesis.

The presented thesis deals with the Premonstratensian Monastery of Nová Říše in the years 1918 – 1938. The objective of this work, which draws on the available archival sources, scholarly literature and testimonies of contemporary witnesses, is to ascertain in what way the Monastery of Nová Říše influenced the life in the region in the period of the First Republic and to map the areas affected by this influence. The first and the second chapters present the Premonstratensian Order and recapitulate the history of the monastery itself. Nevertheless, the main part of the thesis is comprised of the following three chapters analysing the economic, social as well as ecclesiastical importance of the monastery, which relied on its own farm estate. In order to have the necessary value of utterance, the ascertained data are confronted with accessible statistics. Due to this, the thesis brings numerous partial conclusions, which shall enable the reader to assess whether the role of the Monastery of Nová Říše in the given period was positive or negative.

Key words: Monastery, Nová Říše, Premonstratensians, Farm Estate, Roman-Catholic Church

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu této bakalářské práce, panu Mgr. Petru Polehlovi Ph.D., za jeho cenné rady, připomínky a náměty.

Dále bych rád poděkoval všem, bez kterých by tato práce nikdy nevznikla.

Jsou to:

PhDr. Renata Pisková – ředitelka SOKA Jihlava

PhDr. Jindřich Zdík Zdeněk Charouz Th.D., OPraem – převor kláštera Želiv

Mgr. Marian Rudolf Kosík, OPraem – opat kláštera v Nové Říši

PhDr. Eva Tichomirovová – MZA Brno

PhDr. Marie Plevová Ph.D. – Diecézní archiv Biskupství brněnského

Mgr. Pavel Holub – SOKA Pelhřimov

V neposlední řadě bych rád poděkoval své rodině za její podporu a trpělivost.

OBSAH:

ÚVOD	3
1. Stručná charakteristika premonstrátského řádu (OPraem)	4
2. Historie kláštera v Nové Říši	7
3. Hospodářský a ekonomický význam kláštera	9
3.1. Klášterní velkostatek	9
3.2. Hospodářské jednotky klášterního velkostatku	12
3.3. Organizace a hospodářská evidence velkostatku	14
3.4. Zemědělská, potravinářská a lesní produkce klášterního velkostatku	16
3.5. Ostatní produkce klášterního velkostatku – cihelna	22
3.6. Zaměstnanci velkostatku	22
3.7. Ekonomická analýza hospodaření klášterního velkostatku	25
4. Společensko-sociální význam kláštera	31
4.1. Vliv na zaměstnanost v regionu	31
4.2. Počet zaměstnanců a vyplácené mzdy	33
4.3. Sociální a charitativní význam	36
4.3.1. Životní a pracovní podmínky zaměstnanců	37
4.3.2. Dobročinný ústav v Nové Říši	39
4.3.3. Farní spolky pro podporu chudých	42
4.3.4. Sociálně výchovný ústav v Bílsku	45
4.4. Vliv na komunální a parlamentní politiku	47
4.5. Význam pro pokrok a inovace	51
4.6. Úloha osvětová a morální	52
4.7. Vliv na kulturu	54
4.8. Ekonomický význam kláštera pro obec	56
4.9. Klášter a národní zájmy	57
5. Církevně-správní význam kláštera	58
5.1. Náboženské poměry v Československu v letech 1918 – 1930	58
5.2. Novoříšská kanonie	61

5.3.	Spravované farnosti	61
5.4.	Pastorační činnost ve farnostech	63
5.5.	Misijní činnost docenta Josefa Klementa Žůrka	66
5.6.	Odpadové hnutí v Nové Říši a okolí	68
ZÁVĚR		70
Seznam pramenů a literatury		74
	Archivní prameny	74
	Internetové prameny	76
	Ostatní prameny	76
	Literatura	77
	Ostatní periodika	78
Seznam zkratk		79
Přílohy		81

Úvod

Každá doba s sebou přináší témata, o kterých přemýšlíme, diskutujeme a vyvozujeme z nich závěry, které ovlivňují naši budoucnost. Jedním z aktuálních témat současnosti je úloha římsko–katolické církve ve společnosti 21. století. Zamýšlíme se nad významem církve pro věřící i nevěřící občany, jejím vlivem na morálku a kulturu, nebo také nad jejím duchovním, hospodářským, charitativním a sociálním přínosem pro společnost. Stejně otázky si pokládají i představitelé církve samotné.

Už v období první republiky se vedla polemika o tom, jakou roli má mít církve ve společnosti. Jeden názorový proud zastával stanovisko, že se duchovní mají zabývat výhradně pastorační činností a nemají zasahovat do veřejného života. Požadovali, aby byla církve striktně apolitická a kritizovali její zesvětštění. Druhý proud souhlasil s tím, aby církve vystupovala aktivně i v záležitostech, které přímo nesouvisí s náboženstvím. Na druhou stranu od církve očekávali, že církve využije svůj vliv, moc a ekonomický potenciál například při ochraně slabších, sociálně vyloučených jedinců nebo v péči o chudé, nemocné a podobně.¹

Chceme-li dnes tuto problematiku objektivně posoudit a najít odpovědi na naše otázky, musíme se vrátit zpátky do minulosti.

Cílem této práce je analyzovat, jakým způsobem ovlivňoval premonstrátský klášter v Nové Říši život v regionu v období první republiky, a dále zmapovat oblasti, kterých se tento vliv dotýkal. Hlavním zdrojem pramenů pro tuto analýzu je fond E58 Premonstráti Nová Říše uložený v Moravském zemském archivu v Brně. Vzhledem k tomu, že je fond velmi rozsáhlý a některé prameny jsou dochovány pouze částečně, rozhodl jsem se použít metodu sond, kterými získám potřebné údaje v průběhu sledovaného období. Aby měly zjištěné informace potřebnou vypovídající hodnotu, porovnáám je komparativní metodou s dostupnými statistikami. Další potřebné prameny budou čerpány z fondů jednotlivých farností, které novoříšští premonstráti spravovali, a dále z fondů obce Nová Říše, Krasovice a Dlouhá Brtnice.

Bakalářskou práci jsem se rozhodl rozdělit do tří částí, které popisují hlavní oblasti, jež

---

¹ Mezi stoupence druhého proudu patřil např. katolicky orientovaný myslitel Josef Florián ze Staré Říše, který ve svém vydavatelství Dobré dílo vydával filozofická, teologická a náboženská díla. Podle názoru Josefa Floriána se duchovní v klášteře v Nové Říši věnovali více hospodaření než pastoraci (PALÁN, Aleš: *Být dlužen za duši*, Host – vydavatelství, s.r.o., Brno 2007, s. 176). Podobné názory na úlohu církve ve veřejném životě přináší ve svých pamětech i Anastáz Opasek (OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení – vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Torst, Praha 1997, s. 31).

klášter významně ovlivňoval. Pro přiblížení okolností a kontextu jednotlivých oblastí použiji dostupnou literaturu, která se vztahuje k regionu nebo k dané problematice.

Tyto prameny bych chtěl doplnit osobními vzpomínkami pamětníků.

O vztazích mezi klášterem, resp. klášterním velkostatkem, jeho zaměstnanci a ostatními obyvateli regionu, hodně napoví také to, jestli lidé opakovaně stávkovali za zlepšení pracovních podmínek na velkostatku, jestli zaměstnanci byli angažovaní v odborech nebo organizacích se socialistickým programem, jestli se účastnili bohoslužeb a ostatních náboženských akcí, nebo jestli je naopak bojkotovali. Zajímá mě také to, jak klášter naložil s výnosy z hospodaření velkostatku. Zda část zisku premonstráti investovali ve prospěch regionu, a jestli byly tyto peníze použity na sociálně charitativní činnost. Chtěl bych zjistit, jak se tohoto regionu dotklo tzv. „*Odpadové hnutí*“ - zda lidé přešli do nově vzniklé Církve československé, tak jak tomu bylo v jiných oblastech republiky, nebo jestli zůstali věrní římsko-katolické církvi.

Hodně napoví také to, zda slavili v regionu volební úspěch agráři a komunisté, nebo jestli se zde prosadila Československá strana lidová, která hájila zájmy církve. Budu se zajímat o to, jak klášter ovlivňoval veřejný život. Jestli se kanonie zapojila do spolkové činnosti, a jestli její členové byli zastoupeni v orgánech obce atd.

Pokud se mi podaří najít odpovědi na tyto otázky, věřím, že budu schopen objektivně zhodnotit, jakou roli sehrál řád premonstrátů v Nové Říši v období první republiky, a zda význam kláštera překročil hranice regionu.

Práci rozdělím do tří podkapitol. Oblast hospodářského a ekonomického významu mě zajímá nejvíce, protože mám zemědělsko-ekonomickou kvalifikaci. Klášter samotný by ale neměl být pouze hospodářským střediskem, nýbrž společenským a kulturním centrem regionu, a proto se v druhé části budu zabývat společensko-sociálním významem kláštera. V poslední části se na novoříšský klášter podívám jako na duchovní centrum tehdejší většinové katolické veřejnosti a zhodnotím jeho církevně-správní význam.

1. Stručná charakteristika premonstrátského řádu (OPraem)

Řád premonstrátských řeholníků byl založen v roce 1120 v Prémontré ve Francii Norbertem z Xantenu.² Příslušníci řádu spojili kontemplativní život v klášteře

---

² Sv. Norbert byl dle legendy sražen bleskem z koně a slyšel hlas, který ho káral za nezřízený život. Proto prohloubil svou víru a přijal kněžské svěcení. Stal se potulným kazatelem a založil komunitu apoštolského života, která byla základem premonstrátského řádu. Později se stal arcibiskupem v Magdeburku, kde také

s apoštolskou prací ve farnostech.

Do Čech přišli premonstráti, přičiněním olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, za vlády knížete Vladislava II. a založili klášter na Strahově.³ Další kanonie v Čechách byly v Želivě, v Litomyšli, později v Milevsku a v Teplé u Mariánských Lázní. Na Moravě působili premonstráti v Klášterním Hradisku, kde vystřídali benediktiny, ve Znojmě – Louce a v Brně – Zábrdovicích, odkud přišli členové řádu do Nové Říše.

Mateřské kláštery následně budovaly pobočná proboštství a v době baroka vzniklo několik rezidencí a pobočných řeholních domů v poutních místech. Řeholníci spravovali četné inkorporované fary na Moravě a rovněž v Uhrách. Od počátku 19. století byly premonstrátské kláštery především v dědičných zemích Habsburků.

V současné době premonstráti v Čechách působí v kláštorech Strahov, ke kterému patří několik řeholních domů, dále v Teplé u Mariánských Lázní a v Želivě. Na Moravě byly, s výjimkou kláštera v Nové Říši, všechny premonstrátské kláštery zrušeny za vlády Josefa II. Od roku 1937 sídlí generální opat v Římě a řád je rozdělen do 6 cirkárií, z nichž je jedna česká.⁴ Do české cirkárie patří kanonie Strahov, Želiv, Teplá, Nová Říše a slovenský Jasov.⁵ V roce 1999 žilo v 70 kanoniích více než 1.300 premonstrátů.

Řád má také svoji ženskou větev, která se věnuje především kontemplativnímu životu v kláštorech. Kanovnice premonstrátského řádu jsou v Doksanech. Do premonstrátské rodiny patří i Kongregace sester premonstrátek, které působí na Svatém Kopečku u Olomouce. Součástí řádu jsou také tzv. „terciáři“, neboli „třetí řád“. Je to společenství bratří a sester, kteří působí pastoračně, bez kněžského svěcení.

Premonstráti jsou řeholní kanovníci. To znamená, že zachovávají řeholi sepsanou sv. Augustinem, mají kněžské svěcení a dodržují pravidla svého zakladatele sv. Norberta. Heslem premonstrátů je: „*Ad omne opus bonum parati*“ – „*Připraveni ke každému dobrému dílu*“. Znak má tvar štítu a jsou na něm dvě zkřížené opatské berly v modrém poli, posetém liliemi.

---

později zemřel. V roce 1215 byl blahoslaven a roku 1582 svatořečen. Roku 1627 byly ostatky sv. Norberta převezeny do Prahy na Strahov a pražský arcibiskup kardinál Harrach vyhlásil dekretem *Quo Sanctis Bohemie* sv. Norberta českým zemským patronem. Zdroj: internetové stránky Královské kanonie premonstrátů na Strahově : <http://premonstrati.org>, [cit. 2013-12-04, 12:54 EST] a HEYDUK, Josef: *Svatí církevního roku*, Vyšehrad, Praha 2001, s. 85 – 86.

³ FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Libri, Praha 2005, s. 107 – 108.

⁴ Cirkárie – jsou to provincie, podle jazykových skupin. Cirkárie je tvořená samostatnými opatstvími.

⁵ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam : *Řeholní život v českých zemích – Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997.

Obrázek č. 1 Znak premonstrátského řádu

Řeholní oděv premonstrátů je bílý, nebarvený hábit – proto jsou někdy premonstráti nazýváni „bílí bratři“. Dále škapulíř, cingulum, biret a v chóru je užívána mozeta s malou kapucí.⁶

V 19. století byly zásady premonstrátského řádu zformulovány do pěti bodů:⁷

1. Chvála Boží – důstojně a s nadšením slavit liturgii.
2. Úcta eucharistická – každý má podle svých schopností a možností prožívat a šířit víru a úctu ke Kristu Pánu v Nejsvětější svátosti.
3. Úcta mariánská – šíření úcty a lásky k Panně Marii.
4. Kající život – sám žít kajícím a napravovat své hříchy.
5. Horlivost pro spásu duší – žít apoštolsky - to je získat jiné pro Krista.

Dá se říct, že tato pravidla formulovaná v 19. století platí i dnes. Členové řádu zachovávají příslušnost k určitému místu - klášteru. Žijí ve spojení se svými řeholními bratry, církví i civilní společností, které aktivně slouží a snaží se o opravdový duchovní život.⁸

Mezi známé osobnosti premonstrátského řádu v Čechách patří např. Jarloch (1165 – 1228) – český kronikář a opat kláštera v Milevsku, Václav Prokop Diviš (1698 – 1765) – vynálezce bleskosvodu. Dále Augustin Antonín Machalka (1906 – 1996) – opat kláštera v Nové Říši a Bohumil Vít Tajovský (1912 – 1999) opat kláštera v Želivě - oba se stali oběťmi komunistické perzekuce. Ve vykonstruovaném politickém procesu známém, jako „*Machalka a spol.*“, byli odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody a byli vězněni 10 let.⁹

U nás řád premonstrátů přečkal období nacismu a komunistické perzekuce a po roce 1989 obnovil své veřejné působení.

⁶ KOSÍK, Marian Rudolf a MÍLEK, Václav: *Osm století*, Kartuziánské nakladatelství, Brno 2009, s. 6.

⁷ CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Oživené dědictví – Premonstrátský Želiv včera a dnes*, Kanonie premonstrátů v Želivě 1995, s. 14 a KOSÍK, Marian Rudolf a MÍLEK, Václav: *Osm století*, Kartuziánské nakladatelství, Brno 2009, s. 6.

⁸ KOSÍK, Marian Rudolf a MÍLEK, Václav: *Osm století*, Kartuziánské nakladatelství, Brno 2009, s. 6.

⁹ Tento politický proces měl veřejnosti ideologicky odůvodnit následnou tzv. „*Akci K*“, při které komunisté obsadili kláštery a de facto likvidovali činnost mužských, katolických řeholních řádů.

2. Historie kláštera v Nové Říši

Podle legendy byl klášter v Nové Říši založen roku 1211 Markvartem z Hrádku a jeho ženou Vojslavou.¹⁰ Manželé měli tímto činem projevit vděčnost Bohu za šťastný návrat Markvarta z vojenského tažení. První dochovaná písemná zmínka o klášteře v Nové Říši pochází z roku 1248.¹¹

Působila zde ženská větev premonstrátského řádu, v jehož čele byla převorka a klášter reprezentoval probošt. Mateřským klášteřem, kterému byl klášter v Nové Říši podřízen, byl klášter v Brně - Zábrdovicích. Klášter se těšil přízni panovníků a postupně rostl jeho význam i majetek. Jméno kláštera narůstalo díky záduší a také tím, že vstoupivší členky řádu darovaly své věno klášteru.¹² V roce 1331 potvrdil papež Jan XXII. bulou majetek i status kláštera a vzal ho pod svou zvláštní ochranu.

Během husitských válek byl klášter roku 1423 a 1424 dvakrát vypleněn a v roce 1430 byl klášter údajně srovnán se zemí Prokopem Holým. V následujících letech musel klášter bojovat o svůj majetek, který uchwátila v poválečném zmatku okolní šlechta. Nedostatek řeholnic vedl k zániku ženského konventu v Nové Říši. Stalo se tak roku 1596, kdy se odstěhovala poslední řeholnice – převorka Anna Černická z Kácova a bylo rozhodnuto, že klášter bude přeměněn na mužský. Na počátku třicetileté války byl kostel vyrabován a přeměněn na protestantskou modlitebnu.

V roce 1641 přišlo ze Zábrdovic do Nové Říše osm bratří a tím byla dovršena přeměna kláštera na mužský. Roku 1645 byl klášter znovu vypleněn, tentokrát Švédy, ale to rozvoj kanonie nezastavilo. Už v roce 1654 uděluje papež Inocenc X. proboštu kláštera právo pontifikálií – tj. právo nosit berlu, mitru a další insignie. Odměňuje tím klášter za jeho apoštolskou a rekatolizační činnost. Počet bratří nadále rostl a členové kanonie působili asi na 40 farách na celé západní Moravě. V roce 1677 byla zahájena stavba nového kostela, který měl nahradit starý farní kostel. Nový klášterní kostel sv. Petra a Pavla byl dokončen v roce 1688.

V průběhu 18. století investoval klášter do klášterní knihovny, do které nakoupil knihy ze zrušené jezuitské koleje v Telči a opatský chrám byl vyzdoben bohatou freskovou výzdobou

---

¹⁰ FOLTÝN, Dušan a kol. : *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Libri, Praha 2005, s. 456 – 460.

¹¹ KOSÍK, Marian Rudolf a MÍLEK, Václav: *Osm století*, Kartuziánské nakladatelství, Brno 2009, s. 44 – 70.

¹² MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Dopis p. opata F. Hotového na Státní pozemkový úřad, prosinec 1923.

od Jana Lukáše Krackera. Největším úspěchem v tomto období bylo ale to, že za josefinských reforem nebyl klášter zrušen.

Obrázek č. 2 Původní podoba kláštera v Nové Říši

Roku 1800 bylo v klášteře založeno gymnázium, ale po pouhých osmi letech bylo pro finanční potíže zrušeno. Klášter také přispíval finančně částkou 1.000 zlatých na profesora fyziky a matematiky na Filozofickém ústavu v Brně. Od roku 1819 do roku 1856 toto profesorské místo klášter dokonce obsazoval vlastními členy konventu. Roku 1813 zasáhl klášter ničivý požár, který pohltil asi 6.000 vzácných svazků z klášterní knihovny. Obnova kláštera v dalších letech byla finančně náročná a klášter se zadlužil.

Do roku 1936 přibyly ke spravovaným farnostem v Nové Říši, ve Staré Říši, Krasonicích, Brně – Zábřovicích také fary v Dlouhé Brtnici, Rozseči a řeholní dům v Brně – Židenicích.

29. května 1942 byl klášter obsazen německou tajnou policií. Řeholníci byli uvězněni a obviněni z nepřátelského smýšlení proti Říši. Pět členů kanonie, včetně opata Pavla Součka se z koncentračního tábora v Osvětimi nevrátilo. Během války sloužil klášter jako sídlo Hitlerjugend.¹³

Sotva se kanonie vzpamatovala z této tragédie, přišla další osudová rána – 3. února 1950 byl zatčen opat Augustin Antonín Machalka a v souvislosti s tzv. *Čihošťským zázrakem*, byl odsouzen ve vykonstruovaném soudním procesu k 25 letům vězení. Uvězněn byl také převor kláštera a ostatní bratři byli v rámci „Akce K.“, která měla za cíl likvidaci mužských řeholních řádů a kongregací, internováni ve sběrných táborech. Další tresty pro členy kanonie přišly v letech 1952, 1957 a 1958. Areál kláštera byl zabrán pro potřeby Československé

¹³ JEŽKOVÁ, Alena: *Tichá srdce – kláštery a jejich lidé*, Práh, Praha 2013, s. 243.

armády - byl zde skladován zdravotnický materiál.¹⁴ To, co se nepodařilo nacistům, dokonal komunistický režim.

Premonstráti se vrátili do Nové Říše v roce 1990 a v současné době je opatem Marian Rudolf Kosík, který intenzivně pracuje na obnově kláštera.

3. Hospodářský a ekonomický význam kláštera

Dnes nám přijde zvláštní uvažovat o hospodářském významu církevních institucí, ale v první polovině 20. století nebyl klášter „pouze“ duchovním centrem, které si kladlo za cíl šířit Boží slovo, nebo místem pro rozjímání. Pokud chceme hodnotit celkový význam kláštera v Nové Říši pro region, tak hospodářský význam je jedním z hlavních hledisek a úzce souvisí také s významem církevně-správním a společensko-sociálním. Následující analýza přiblíží nejen strukturu a poměry na církevním velkostatku v Nové Říši, ale odpoví také na otázku, proč byla pro komunistickou ideologii ekonomicky nezávislá církev nepřítelem, kterého je třeba zničit.

Hospodářskou jednotkou, která zajišťovala hospodaření kláštera, byl klášterní velkostatek. Správa velkostatku organizovala zemědělské a lesní hospodaření na pozemcích, které patřily klášteru, a podléhala dohledu představených řádu premonstrátů v Nové Říši. Přestože význam řádu premonstrátů obecně spočívá především v oblasti pastorační a cílem tohoto řádu nebyla hospodářská nezávislost kláštera na okolním světě, tak jak je obvyklé např. u cisterciáků, musel postupem času řád organizovat hospodaření na pozemcích, které v průběhu svého působení v Nové Říši nabyly.

3.1. Klášterní velkostatek

Chceme-li hodnotit klášterní velkostatek, musíme nejdříve analyzovat zdroje, ze kterých hospodářství vycházelo. V případě zemědělského a lesního hospodaření je hlavním zdrojem půda. V období první republiky došlo k zásadní změně, která ovlivnila vlastnictví půdy a hospodaření všech velkostatků. Touto změnou byla 1. pozemková reforma. Ještě než zjistíme, jak se pozemková reforma dotkla církevního velkostatku v Nové Říši, podívejme se na okolnosti a důsledky této reformy.

---

¹⁴ DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, NOKUS – Novojišský kulturní spolek, Nová Říše 2007, s. 123.

Plány na provedení pozemkové reformy vznikly již před vyhlášením samostatného Československa a hovoří se o nich ve *Washingtonské deklaraci*.¹⁵ Obdobná pozemková reforma proběhla ještě asi v dalších 20 zemích světa.¹⁶ Po vzniku Československa se hospodářství nového státu ocitlo v katastrofální situaci. Průmyslová výroba se téměř zastavila z důvodu rozvráceného hospodářství u nás i ve světě, lidé neměli práci a ceny potravin prudce vzrostly. To vedlo k velké bídě a hladovým bouřím, které vyvrcholily v prosinci 1920 generální stávkou, do které se zapojilo zemědělské dělnictvo z 641 dvorů. Proto byl už 9. listopadu 1918 přijat zákon, který obstavil majetek velkostatků. V letech 1919 až 1920 byly vydány další zákony, které stanovily podmínky pro realizaci 1. pozemkové reformy. Reformu řídil nově zřízený Státní pozemkový úřad (dále jen SPÚ), v jehož vedení byli představitelé Republikánské strany československého venkova. Podle stanovených pravidel měly být parcelovány velkostatky, které hospodařily na min. 150 ha zemědělské půdy nebo na min. 250 ha veškeré půdy.¹⁷ Zákon ale připouštěl také výjimky, takže zde byl prostor pro jednání mezi vlastníky velkostatků a SPÚ. Stát poskytnul nabyvatelům půjčky na nákup půdy v celkové výši přes 3 miliardy korun.¹⁸ Reforma byla ukončena v roce 1933 a noví majitelé získali 44,3% veškeré zabrané půdy. Zbytek půdy byl vrácen původním vlastníkům. Výsledek pozemkové reformy byl kompromisem. Na jedné straně reforma naplnila sociální požadavky lidu v době bídy a hladových bouří, na straně druhé si ti, kteří o realizaci reformy rozhodovali, uvědomili, že úplná likvidace velkostatků by byla chybou. Obávali se především toho, že dojde k nárůstu nezaměstnanosti propuštěného zemědělského dělnictva, bude snížena efektivita hospodaření velkostatků a drobní rolníci budou ekonomicky zranitelní.¹⁹ Světová hospodářská krize, která propukla koncem dvacátých let, nejvíce dolehla právě na drobné rolníky. Ti se dostávali do existenčních problémů, a jelikož často spláceli úvěry, které čerpali na nákup půdy, nebyli schopni dostát svým závazkům a končili v exekuci.²⁰ Naopak

---

¹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 1. díl*, Libri, Praha 2005, s. 454-488. Autor zde popisuje okolnosti 1. pozemkové reformy. Tato publikace, stejně jako její 2.díl, poskytuje mnoho zajímavých statistických údajů, které lze porovnat se zjištěnými hospodářskými ukazateli.

¹⁶ KUBŮ, Eduard a PÁTEK, Jaroslav: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha 1999, s. 59.

¹⁷ Pojem „parcelování“ znamená rozdělení půdy na menší části novým vlastníkům. Veškerá půda zahrnovala kromě zemědělské půdy také půdu lesní.

¹⁸ KUBŮ, Eduard a PÁTEK, Jaroslav: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha 1999, s. 59.

¹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 1. díl*, Libri, Praha 2005, s. 476. Pouze 25,1% zemědělských dělníků velkostatků získalo půdu ze záboru a 19% jich zůstalo na zbytkových statcích (tj. na statcích, které byly podrobeny parcelaci a nebyly vráceny původnímu vlastníkovi).

²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 2. díl*, Libri, Praha 2005, s. 65. V roce 1931 kleslo spotřební vydání na 1 osobu na 3.124,- Kč ročně, u zemědělců s půdou 5-10ha na 1.567,- Kč a u

velkostatky investovaly do nové tažné síly – traktorů, dále do secích strojů a technologie na zpracování půdy a díky tomu snižovaly své náklady a dosahovaly vyšších hospodářských výnosů.²¹ V třicátých letech tak mohly kompenzovat propad tržeb za zemědělské výrobky nárůstem produktivity.

Pozemková reforma se nevyhnula ani klášternímu velkostatku v Nové Říši, který hospodařil před reformou na cca 1.530 ha půdy.²² Její strukturu ukazuje následující Tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 Struktura vlastněné půdy

Orná půda	Louky	Pastviny	Rybníky	Zahrady	Lesní porosty
338,62 ha	117,12 ha	14,45 ha	19,68 ha	3,95 ha	1.036,57 ha

Na této hospodářské půdě klášterní velkostatek hospodařil prostřednictvím 5 zemědělských dvorů – Nová Říše, Bohuslavice, Sedlatice, Svojkovice, Vystrčenovice. Lesní půda byla rozdělena do 2 správních celků – revír Hladov a revír Olšany.

Po zahájení pozemkové reformy se kanonie v Nové Říši snažila zmírnit dopady reformy na církevní velkostatek. Ve své žádosti pro SPÚ v Praze argumentovali především tím, že parcelace klášterního statku negativně ovlivní zaměstnanost v regionu, a také tím, že pozitivy plynoucí z hospodaření kláštera jsou využívány pro sociální, duchovní a charitativní účely.²³ Klášter se za své zájmy snažil také lobovat prostřednictvím ministra spravedlnosti Dr. Josefa Dolanského, jehož syn jednal jménem kláštera s SPÚ v Praze.²⁴ Výsledek jednání novoříšské kanonie s SPÚ lze hodnotit jako úspěšný. Byla uzavřena dohoda o tom, že klášter postoupí za finanční náhradu celkem 109,62 ha zemědělské půdy.²⁵ To představovalo pouze 7,2% celkové půdy, na které klášter hospodařil. SPÚ vyslyšel hlasy těch, kteří volali po půdě, ale na

---

malých hospodářů do 5 ha dokonce na 1.056,- Kč.

²¹ KUBŮ, Eduard a PÁTEK, Jaroslav: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha 1999, s. 65. Nákup traktoru byl rentabilní jen u hospodářů, kteří obdělávali 50 ha zemědělské půdy a více.

²² MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 527. Informace jsou čerpány z Přehledu půdy k roku 1920. Je započtena pouze půda, na které se hospodařilo. Není započtena stavební plocha.

²³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594. Opis žádosti pro SPÚ v Praze. Kromě argumentů hovořících proti parcelaci, jsou zde také informace o tom, že majetek kláštera byl nabyt dotací zakladatelů, dále věnem řeholnic vstupujících do řádu předtím, než byl klášter přeměněn na mužský a darem českého šlechtice se závazkem nadačních povinností.

²⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594. Dopis ministra Dr. Josefa Dolanského z 4.6.1924 adresovaného opatovi kláštera v Nové Říši. Ministr byl ve vládě za Československou stranu lidovou, snažil se tedy hájit zájmy katolické církve.

²⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594. Výkaz odprodaných pozemků k 1.10.1928. V *Historickém místopisu Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, sv. 12, vydaném v Ostravě 1990 se hovoří o tom, že bylo zabráno celkem 1.541 ha a parcelováno 114 ha.

druhé straně zohlednil argumenty kláštera a parcelací nenarušil stabilitu klášterního velkostatku. Tím uznal jeho hospodářský význam a přínos pro region.²⁶ Velkostatek přišel pouze o dvůr Svojkovice, ze kterého byl vytvořen tzv. „zbytkový statek“.²⁷ Ostatních dvorů se parcelace dotkla pouze minimálně. Lesní půda nebyla parcelována vůbec a byla propuštěna ze záboru.²⁸ Svoji roli sehrálo také to, že cílem 1. pozemkové reformy bylo rozbít šlechtická panství a církevní latifundie, které žily z toho, že na většině půdy nehosponařily, ale pobíraly finanční náhrady za půdu, kterou propachtovaly.²⁹ To nebyl případ kláštera v Nové Říši, který hospodařil ve vlastní režii. Pronajímal pouze 13,8% zemědělské půdy, resp. 4,3% z celkově držené půdy, a to včetně rybníků. Na části půdy hospodařili sami deputátníci a zbytek půdy byl ve správě klášterního velkostatku.³⁰

V konečném důsledku mohla mít 1. pozemková reforma na klášterní velkostatek pozitivní dopad. Výměra hospodářské půdy se sice snížila o 109,62 ha, ale na druhou stranu velkostatek za tuto odprodanou půdu inkasoval 412.794,- Kč.³¹ Tyto prostředky mohly být použity na modernizaci ostatních dvorů a zároveň získal velkostatek kapitálovou rezervu před blížící se hospodářskou krizí. Koncem dvacátých let se zadluženost zemědělských podniků pohybovala v rozmezí 20 – 30 miliard korun.³² Klášterní velkostatek v první polovině třicátých let žádné cizí zdroje nevidoval.³³

3.2. Hospodářské jednotky klášterního velkostatku

Klášterní velkostatek se dělil na:

- a) 5 samostatných dvorů - Nová Říše, Bohuslavice, Sedlatice, Svojkovice, Vystrčenovice. Rozlohu zemědělské půdy, na které jednotlivé dvory hospodařily, ukazuje Tabulka č. 2.³⁴

---

²⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 525. Výkaz parcelované půdy se seznamem kupců. Z tohoto výkazu vyplývá, že noví drobní vlastníci získali půdu od 12 arů až po 1,9 ha.

²⁷ Zbytkový statek – byl dvůr nebo statek, který byl parcelován. Byl odprodán včetně nemovitostí a ostatního inventáře, aby nebyla omezena efektivita jeho hospodaření.

²⁸ *Úřední věstník Státního pozemkového úřadu, Řada A, č. 1-2*, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, Praha 1930, s. 115.

²⁹ Latifundií se rozumí větší rozsah zemědělské půdy. Propachtovaná půda je půda, kterou vlastník pronajal uživateli za peněžní náhradu.

³⁰ Deputátník byl zaměstnanec velkostatku, který část mzdy pobíral ve formě naturálií – např. potravin. Součástí deputátu mohla být také půda, na které si zaměstnanec sám hospodařil.

³¹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 525. Výkaz prodané půdy ze 4.6.1924, dle bydliště kupitelů.

³² JÍLEK, František a kol. : *Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945 – 2. část*, Sborník NTM, Praha 1995, s. 846.

³³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443. Hlavní kniha velkostatku 1936.

³⁴ Výsledky pozemkové reformy, které jsou uvedeny v Tabulce č. 2 jsou čerpány z *Úředního věstníku Státního pozemkového úřadu, Řada A, č. 1-2*, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, Praha 1930, s.

Tabulka č. 2 Hospodářské dvory

Hospodářský dvůr	Zemědělská/veškerá půda před parcelací v ha	Zemědělská/veškerá půda po parcelaci v ha
Bohuslavice	125/134	101/110
Nová Říše	75/83	71,5/79,5
Sedlatice	113/123	88,5/98,5
Vystrčenovice	46/58	39/51
Svojkovice*	60/62	5/7
Celkem	419/460	305/346

* Dvůr Svojkovice po 1. pozemkové reformě již klášteru nepatřil

b) 2 lesní revíry – revír Hladov, revír Olšany

Lesní půdu, která patřila ke klášteru v Nové Říši, ukazuje Tabulka č. 3.³⁵

Tabulka č. 3 Lesní revíry

Lesní revír	Rozloha revíru	Z toho lesní půda s porostem
Revír Hladov	543,09 ha	524,03 ha
Revír Olšany	518,56 ha	500,93 ha
Celkem	1.061,65 ha	1.024,96 ha

c) Lihovar v Bohuslavicích

d) Pivovar v Nové Říši³⁶ - pronajat Stanislavu Hrbovi

e) Zahradnictví

115. Výsledky pozemkové reformy lze dohledat také v *Historickém místopisu Moravy a Slezska 1848 – 1960*, sv. 12, Ostrava 1990, ale zde jsou chybné údaje u dvora Svojkovice. Výsledky pozemkové reformy, které jsou uvedeny v Ústředním věstníku, nekorrespondují s výsledky uvedenými v MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594. Výkaz odprodáných pozemků k 1.10.1928. Výkaz uvádí 109,62 ha rozdělené zemědělské půdy a Ústřední věstník uvádí 114 ha půdy, to však nemá zásadní vliv na rozbor obhospodařované zemědělské půdy dle hospodářských středisek.

³⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 527. Informace jsou čerpány z Přehledu půdy k roku 1920. Rozdíl mezi rozlohou revíru a lesním porostem tvořily lesní pastviny a neproduktivní půda – např. cesty.

³⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 497. Nájemní smlouva z listopadu 1919.

f) Cihelna

g) Mlýn s pilou ve Vystrčenovicích

3.3. Organizace a hospodářská evidence velkostatku

Nejvýše postaveným úředníkem na klášterním velkostatku byl správce. Byl zodpovědný za efektivní vedení a organizaci velkostatku jakožto celku. Správce velkostatku se zodpovídal představeným kanonie v Nové Říši a řídil se jejich instrukcemi.³⁷ Pomocníkem správce byl hospodářský adjunkt. V čele každého z hospodářských dvorů stál šafář, který podléhal správci velkostatku. Lihovar, zahradnictví, cihelna a mlýn s pilou neměly vlastního vedoucího pracovníka.

Přestože byly lesní revíry součástí velkostatku, mělo lesní hospodářství vlastní organizační strukturu. Nejvyšším úředníkem v hierarchii lesní správy byl nadlesní, který řídil lesní úřad v Olšanech.³⁸ Zástupce nadlesního byl lesní, který řídil revír Hladov. Nadlesnímu a lesnímu pomáhalo v obou revírech celkem 7 hajných.³⁹ Nadlesní organizačně nepodléhal správci velkostatku a vrchní kontrolu nad ním měl provisor. Organizačně tedy lesní hospodářství fungovalo nezávisle na velkostatku.⁴⁰

Každý čtvrtek se konala společná porada duchovních, úředníků velkostatku a lesního úřadu.⁴¹ Novoříšská kanonie, se tedy mohla spoléhat na profesionální a loajální hospodářský personál, který hospodařil podle léty prověřených pravidel a postupů. Díky tomu, že část jejich mzdy byla vyplácena formou naturálního deputátu, měl tento personál vlastní zájem na tom, aby velkostatek hospodařil efektivně a prosperoval, protože na něm byl existenčně závislý.

Pokud jde o organizaci, úroveň hospodaření a poměry na klášterním velkostatku, rád bych zde zmínil osobnost opata Pavla Součka, kterého místní lidé považovali za výborného

---

³⁷ Představení řádu, kteří ovlivňovali chod klášterního hospodářství a dohlíželi na něj, byli nejvyšší představení kanonie, opat a dále provisor, který měl na starost ekonomické záležitosti.

³⁸ KOLEKTIV: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, sv. 12, Ostrava 1990, s. 282. Do roku 1930 sídlil lesní úřad v Nové Říši.

³⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570. Desetiletý lesní plán 1937 – 1946. V bodě č. 2 Organizace a správa lesa je uvedeno, že nadlesnímu v Olšanech jsou podřízeni 3 hajní – v Olšanech, v Jechovci a U Vymyšlenů. Lesnímu v Hladově jsou podřízeni 4 hajní – v Sedlaticích, v Hladově, Na Rosičkách a U Anděla.

⁴⁰ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570. Desetiletý lesní plán 1937 – 1946, který byl poslán ke schválení na Zemský úřad v Brně, podepsal přímo nadlesní.

⁴¹ Soukromý archiv autora, audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Krajičková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zadražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

hospodáře.⁴² Opat Souček osobně obcházel pole, kontroloval hospodářství a sám o sobě říkal: „že je knězem jen u oltáře“.⁴³

K profesionálnímu řízení patřila také dokonalá hospodářská evidence, kterou by se mohli nechat inspirovat i dnešní podnikatelé v zemědělství a lesnictví.

Evidence zemědělského hospodaření se dělila na 3 části.

1. hospodářská – u rostlinné výroby se jednalo především o osevní plán, který respektoval střídání hospodářských plodin tak, aby byl zajištěn dlouhodobý výnos a vhodné půdní podmínky s dostatkem živin a humusu.⁴⁴ Proto jsou zde také údaje o hnojení chlévskou mrvou a o aplikaci dalších, půdě prospěšných přípravků, jako např. vápna či Thomasovy strusky. U živočišné výroby to byl rejstřík dobytka, ve kterém byly záznamy o vážení a dále výkazy mléka.⁴⁵ Byly vedeny týdenní hospodářské zprávy, které zachycovaly všechny podstatné informace ze zemědělského hospodaření - od počasí, přes informace o probíhajících pracích na dvorech až po údaje o sklizních nebo peněžních odměnách pro zaměstnance.⁴⁶

2. personální – byly to především pracovní deník, knihy týdenních platů a deputátní tabulky s údaji o naturálních dávkách, vydaných deputátníkům.⁴⁷

3. účetní a úřední – korespondence byla evidována v jednacím protokolu, drobné příjmy a výdaje v peněžním deníku a sumarizované a analyticky členěné měsíční příjmy a výdaje v hlavní knize.⁴⁸

Lesní hospodaření se řídilo desetiletým plánem, který do nejmenších detailů popisoval a určoval podmínky a způsob hospodaření v obou revírech. Plán byl schválen Zemským úřadem v Brně a jeho plnění bylo kontrolováno Okresním úřadem v Dačicích.⁴⁹ Z další evidence byly vedeny např. výkazy těžby, deník pochůzek hajných, výkazy odstřelu zvěře, měsíční výkaz účtů a rovněž hlavní účetní kniha.⁵⁰

---

⁴² FLORIAN, Josef: *Můj čas – Tempora mea*, Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2003, s. 83.

⁴³ Soukromý archiv autora, audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Krajičková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zadražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

⁴⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522. Osevní plány.

⁴⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, např. kart. 467 Výkaz vepřového dobytka a kart. 471 Výkazy mléka.

⁴⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522. Hospodářské zprávy.

⁴⁷ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, např. kart. 453. Platy dělníků a kart. 522. Deputátní tabulky.

⁴⁸ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443. Hlavní kniha velkostatku 1936.

⁴⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570. Desetiletý lesní plán 1937 – 1946, Výměr Zemského úřadu v Brně.

⁵⁰ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 573 Deník pochůzek hajných, kart. 491 Hlavní kniha lesní, kart. 531 Výkaz zvěře odstřelené, kart. 579 Měsíční výkaz účtů revíru Hladov.

3.4. Zemědělská, potravinářská a lesní produkce klášterního velkostatku

Zemědělská produkce – rostlinná výroba:

Pokud si chceme odpovědět na otázku, zda byli premonstráti dobrými hospodáři, musíme provést rozbor pěstovaných plodin a použitých hnojiv a zjištěné informace následně konfrontovat se způsobem hospodaření, který používáme nyní na začátku 21. století. Všechny potřebné informace najdeme v osevních plánech, které naznačují, jakým způsobem a s jakým záměrem klášterní velkostatek na půdě hospodařil.⁵¹ Zjištěné údaje jsem shrnul v Tabulce č. 4 a v Tabulce č. 5.

Tabulka č. 4 Struktura pěstovaných plodin na orné půdě v roce 1927/1928⁵²

	Obiloviny				Píceiny		Okopaniny		
Plodina	Pšenice	Žito	Ječmen	Oves	Vojtěška	Jetel	Řepa	Tuřín	Brambory
Plocha	7,4ha	61,8ha	29,5ha	47,8ha	5,5ha	78,63	1,1ha	1,7ha	41,06ha
v %	2,7%	22,5%	10,7%	17,4%	2%	28,7%	0,4%	0,6%	15%

Tabulka č. 5 Použitá hnojiva v roce 1927/1928⁵³

Přípravek	Spotřeba v q
Thomasova struska	176
Sůl draselná	292
Síran čpavkový	65

Kromě těchto přípravků, které obohatily půdu o nezbytné prvky jako je fosfor, draslík, dusík, bylo aplikováno 370 q vápna, které půdu dezinfikovalo a snížilo její kyselost. Navíc byly pozemky každé 3 roky hnojeny chlévským hnojem, který dodal půdě potřebný humus.

⁵¹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522. Osevní plány.

⁵² Hodnoty uvedené v tabulce udávají plochu v ha, na které byly jednotlivé zemědělské kultury pěstovány. V dalším řádku je procentuální vyjádření, které ukazuje podíl plodiny na celkové polní produkci velkostatku.

⁵³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522. Osevní plány. Informace o způsobu a množství aplikovaných hnojiv najdeme v Osevních plánech.

Ze zjištěných informací vyplývá, že velkostatek se jakožto hospodář snažil střídáním obilovin, píce a okopanin a použitím vhodných hnojiv dosáhnout efektivního výnosu, při zachování jakosti půdy pro hospodaření v budoucnu. Proto byly významnou skupinou pěstovaných plodin pícniny a jetel byl dokonce nejvíce zastoupenou kulturou. Bylo to nejen proto, že tato plodina má velký nutriční význam pro výkrm skotu, ale především proto, že pícniny prospívají úrodnosti půdy a zvyšují přirozeným způsobem podíl dusíku v půdě. Tím je dosaženo vysokého a stabilního výnosu následně pěstovaných plodin.

Klášterní velkostatek v Nové Říši se o půdu staral s péčí dobrého hospodáře, který myslí na budoucnost a pozitivně ovlivňuje krajinný ráz. Z oblasti péče o krajinu bych uvedl např. opravy lesních a polních cest, údržbu příkopů, splavů, hrází rybníků či klenutých mostů.⁵⁴ Do těchto oprav velkostatek investoval nemalé finanční prostředky.⁵⁵

Na rostlinné produkci se podílelo také klášterní zahradnictví. Z ročního výkazu za rok 1925 můžeme vidět, že zaměstnanci zahradnictví pěstovali a prodávali následující plodiny a výpěstky: ovoce, zeleninu, květiny a sazenice, ovocné stromky.⁵⁶

Obrázek č.3 Skleník v klášterní zahradě, r. 2010

⁵⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Opis dopisu na Státní pozemkový úřad z prosince 1923.

⁵⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443 Hlavní kniha za rok 1936. Klášterní velkostatek vynaložil v roce 1936 na tuto údržbu celkem 16.380,10 Kč.

⁵⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570. Celoroční výkaz zahradnictví za rok 1925.

Zemědělská produkce – živočišná výroba:

Klášteřní velkostatek choval hovězí dobytek na všech svých dvorech. Na dvoře v Nové Říši a v Bohuslavicích byl chov vepřového a dočasně také skopového dobytka.

Součástí chovného stáda byl tažný dobytek pro práce na poli. Počty chovaného dobytka ve sledovaném období ukazuje následující přehled.⁵⁷

1. tažný dobytek – na polní práce, zajištění přepravy osob a materiálu bylo chováno okolo 12-14 ks tažných koní a od 43 – 62 ks tažných volů. Po zakoupení vlastního traktoru se postupem času počet tažného dobytka snižoval.

2. hovězí dobytek – velikost celého stáda se pohybovala v rozmezí 183 – 205 ks. Asi ¼ stáda byla využívána na tažné práce (viz. bod 1.). Pro mléčnou produkci bylo chováno 20 – 34 ks dojných krav a zbytek stáda byl určen pro výkrm nebo chov.

3. vepřový dobytek - počty chovaných kusů, oproti hovězímu dobytku, postupně narůstaly a pohybovaly se od 31 – 231 ks.

4. skopový dobytek – z evidence za rok 1919 můžeme vyčíst, že na dvoře v Nové Říši bylo chováno stádo koz v počtu okolo 30 ks. V Bohuslavicích bylo chováno stádo ovcí. Jeho počet se rovněž pohyboval okolo 30 ks. V pozdějších výkazech o stavech chovného dobytka se skopový dobytek neobjevuje. Jeho chov byl pravděpodobně utlumen.⁵⁸

Vedle hlavní masné produkce nesmíme zapomenout na vedlejší produkty živočišné výroby, jimiž byly chlévská mrva a mléko. Zatímco dnešní zemědělci od produkce mléka ustupují a zdůvodňují to nízkou výkupní cenou, kterou dostávají od mlékáren, bylo mléko v meziválečném období samozřejmou součástí zemědělské produkce. Na klášterním velkostatku bylo z větší části mléko spotřebováno pro potřeby vlastního hospodářství a pro potřeby rodin zaměstnanců.

Mléčná produkce 20 – 34 dojných krav se pohybovala v rozmezí 70 až 135 litrů mléka.⁵⁹

---

⁵⁷ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 467 Výkazy vepřového a skopového dobytka, kart. 468 Stav žírného dobytka, kart. 504 Výkaz o stavu dobytka 1919, kart. 519 Rejstřík žírného dobytka, Rejstřík tažného dobytka, Rejstřík vepřového dobytka, kart. 525 Inventář dobytka 1939, kart. 522 Týdenní hospodářská zpráva z prosince 1928.

⁵⁸ Chov koz byl rozšířen především v období světových válek. Chovatelé takto získávali mléko a maso, které nepodléhalo povinným dodávkám.

⁵⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 525 Výkaz příjmů a výdeje mléka za rok 1923, Výkaz mléka 1936, kart. 471 Výkaz mléka 1933, Výkaz mléka 1936.

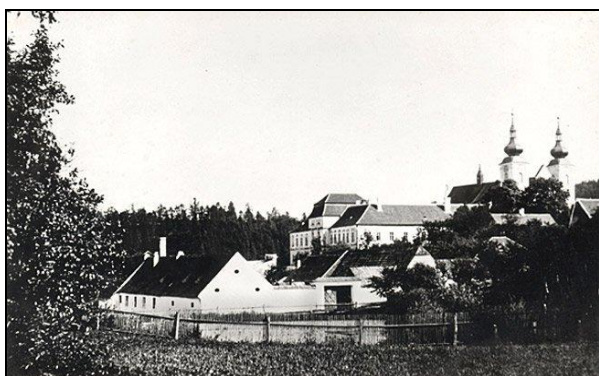
Z mléka se vyrábělo máslo, podmáslí, smetana a tvaroh. Více než ½ nadojeného mléka dostávali deputátníci a část byla použita na výkrm telat a vepřů. Zbytek byl prodán nebo určen pro vlastní kuchyni.

Potravinářská produkce

1. Lihovar – byl v Bohuslavicích a vyráběl líh z brambor. Lihovar byl v provozu už před 1. světovou válkou a zpracovával brambory z velkostatku po celé období trvání první republiky. Jeho produkce se pohybovala v rozmezí 600-800 hektolitřů lihu za kampaň.⁶⁰ Výpalky byly použity jako hnojivo a krmivo pro dobytek.

V Nové Říši byl v roce 1912 založen konkurenční Družstevní lihovar pro potřeby drobných rolníků. Družstevní lihovar byl však špatně veden a v roce 1922 bylo rozhodnuto o ukončení výroby. Byl to jeden z prvních signálů, že družstevní hospodaření bez pevné organizace a osobní zodpovědnosti vedoucích pracovníků nefunguje.⁶¹

2. Pivovar – byl pronajat sládkovi Stanislavu Hrbovi, ale vaření piva skončilo už v roce 1922. Informace o tom, že by byla výroba znovu obnovena, jsem nedohledal.⁶²

Obrázek č. 4 Původní pivovar – 1. pol. 20. století Obrázek č. 5 Torzo klášterního pivovaru, r. 2009

⁶⁰ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 497 Rejstřík produkce za kampaň 1913-1917, kart. 443 Hlavní kniha za rok 1938.

⁶¹ SOKA Jihlava, AO Nová Říše, Kronika obce Nová Říše I, s. 111-116.

⁶² MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Nabídka pivovaru ve Studené na dodávku piva. Hovoří se zde o tom, že pivovar v Nové Říši je uzavřen.

3. *Produkce ryb* – součástí klášterního jmění byly také rybníky o rozloze 19,7 ha.⁶³ Velkostatek spolu s lesním úřadem spravovaly následující rybníky: U Brázdových ve Vystrčenovicích, Vystrčenovický rybník, Pachrův rybník, Horní a Dolní výhon v Nové Říši, Vápovský rybník ve Vápovicích, Sedlatický rybník v Sedlaticích a rybníky U Vymyšlenů a Kamenný rybník. V těchto rybnících byla chována vlastní násada ryb. Část produkovaných ryb byla určena pro vlastní potřebu a část na prodej před Velikonocemi a Vánocemi. Množství produkovaných ryb se lišilo. Zatímco v roce 1936 bylo k prodeji určeno 88 kaprů o celkové váze 108,5 kg, v roce 1938 to bylo 318 kaprů o celkové váze 487 kg.⁶⁴ Ke klášteru patřil také Hladovský rybník, ale ten klášter pronajímal.

Produkce z klášterních lesů – dřevní hmota

Jak už jsem uvedl, hospodaření v klášterních revírech probíhalo podle schváleného desetiletého plánu. Plán stanovil těžební etát, což je schválená roční těžba v m³. Informace o lesním porostu, jeho struktuře a skutečné roční těžbě ukazuje Tabulka č. 6, která vychází ze statistického hlášení za rok 1934.⁶⁵

Tabulka č. 6 Statistika lesního hospodaření za rok 1934

Revír	Olašany	Hladov
Plocha revíru	519,06 ha	544,83 ha
Dřevní hmota (hroubí) porost nad 60 let ⁶⁶	87.383 m ³	84.994 m ³
Předepsaný etát	3.527 m ³	3.378 m ³
Skutečná těžba – užitkové dřevo	704,76 m ³	274,25 m ³
Skutečná těžba – palivové dřevo	1.410,16 m ³	831,72 m ³
Skutečná těžba – CELKEM	2.114,92 m³	1.105,97 m³
Prodáno - CELKEM ⁶⁷	2.753,8 m³	3.165,88 m³

⁶³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 527. Informace jsou čerpány z Přehledu půdy k roku 1920.

⁶⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443 Hlavní kniha za rok 1936, Hlavní kniha za rok 1938.

⁶⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570 Opis dotazníku pro Státní úřad statistický v Praze za rok 1934.

⁶⁶ Hroubí – nadzemní část dřevní hmoty v m³.

⁶⁷ Hodnota je vyšší než těžba v daném roce, protože byla prodána i část dřevní hmoty, která byla vytěžená v předchozím období.

Část vytěženého dřeva byla určena pro vlastní potřebu - v roce 1934 to bylo dohromady 275 m³. Toto dřevo bylo použito jako hospodářský deputát nebo pro potřeby vytápění budov kláštera, správy velkostatku a lihovaru.

Produkce z klášterních lesů – odstřelená zvěř

Kromě dřevní hmoty měl klášterní velkostatek užitek také z odlovené zvěře. Část zvěře byla použita pro vlastní potřebu a cca 2/3 úlovku byly určeny k prodeji. Představu o ročním odlovu, který probíhal v klášterních revírech, ukazuje Tabulka č. 7.⁶⁸ Pro zajímavost uvádím prodejní ceny zvěřiny.

Tabulka č. 7 Odlov a prodejní ceny za lesní zvěř v roce 1923

Druh lesní zvěře	Odlovené kusy	Prodejní ceny zvěřiny
Srnec obecný	14	10-11 Kč/kg
Zajíc polní	792	5-6 Kč/kg
Koroptev polní	312	3,5-5 Kč/ks
Bažant obecný	26	10 Kč/ks
Tetřev hlušec	1	10,5 Kč/ks
Sluka lesní	4	3,5 Kč/ks

Vysoké počty odlovené zvěře (především zajíce polního a koroptve polní) naznačují, že krajina v období první republiky byla pro zvěř lepším útočištěm a zemědělské a lesní hospodaření bylo pro zvěř více šetrné, než hospodaření druhé poloviny dvacátého století, které kladlo důraz na intenzifikaci.

⁶⁸ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 531 Výkaz odstřelené zvěře za rok 1923.

3.5. Ostatní produkce klášterního velkostatku

Cihelna

Ke klášternímu velkostatku patřila také vlastní cihelna, která produkovala dlaždice, cihly, tašky na střechu, korýtka a drenáže. Tyto výrobky byly označeny zkratkou C.N. – canonia neorisensis.⁶⁹ Prodej cihlářských výrobků ostatním zájemcům byl možný, ale hlavní část produkce byla určena pro potřeby kláštera, spravovaných far, kostelů a dále pro hospodářské budovy velkostatku a lesního úřadu – tzn. pro stodoly, hájovny, lihovar atd.

K dispozici byly dvě pece, ale páliło se vždy jen v jedné z nich, zpravidla jedenkrát ročně. Roční produkce cihlářských výrobků se pohybovala mezi cca. 20.000 – 30.000 kusy.⁷⁰

Obrázek č. 6 Cihla z klášterní cihelny v Nové Říši, r. 2014

3.6. Zaměstnanci velkostatku

Zjistit celkový počet zaměstnanců velkostatku není snadné. Počet hospodářského úřednictva, které mělo na starost organizaci jednotlivých středisek velkostatku a lesního úřadu, se v průběhu sledovaného období neměnil. Poněkud složitější je to u ostatních zaměstnanců jednotlivých dvorů. Stálí zaměstnanci byli zaměstnáni po celý rok a kromě práce

⁶⁹ Soukromý archiv autora, audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Krajíčková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zdražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

⁷⁰ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 497 Výkaz cihelny 1920 a 1930, kart. 525 Výkaz cihelny 1938 a 1939.

na statku vykonávali také ostatní činnosti, jako např. práce v lese, práce v cihelně, ledování pro pivovar, výpomoc během kampaně v lihovaru, nebo těžili kámen na mezích.⁷¹ Díky tomu měli zaměstnanci práci po celý rok i mimo období zemědělské sezóny a jednotlivé hospodářské jednotky se vzájemně doplňovaly, vypomáhaly si a dá se říct, že tvořily uzavřený, funkčně nezávislý celek. V době hlavní zemědělské sezóny (např. o žních) se do práce na dvorech zapojovali i ostatní pracovníci, kteří nebyli stálými zaměstnanci – tzv. „*nestálci*“. Podle příjmení, která se objevují v knihách týdenních platů v letních měsících, lze usuzovat, že se často jednalo o příbuzné stálých zaměstnanců. Kmenoví zaměstnanci i příležitostní pomocní dělníci v průběhu hlavní zemědělské sezóny přecházeli z jednoho dvora na druhý, podle toho, jak probíhaly jednotlivé práce. V praxi to fungovalo tak, že když na jednom ze dvorů nebylo sklizené obilí, tak ostatní šafáři, kteří měli po žních, vyslali své zaměstnance na výpomoc na tento dvůr, aby byla práce včas dokončena. Stejným způsobem byla práce organizována i v období sušení sena nebo při sklizni brambor. V hlavní sezóně byl tedy správce velkostatku schopen nasadit na práci na jednom dvoře 50 – 70 pracovníků a pracovníc.

Tento způsob organizace práce umožňoval rychlé a efektivní nasazení většího počtu pracovních sil tak, aby byly všechny práce na jednotlivých dvorech včas hotovy.

Pokud tedy chceme zjistit počet kmenových zaměstnanců, musíme se podívat do knih týdenních platů v zimních měsících, kdy stálí zaměstnanci nepřecházeli z jednoho dvora na druhý. Přestože tito zaměstnanci měli práci i mimo hlavní zemědělskou sezónu, nemuseli být zaměstnáni na celý pracovní týden a počet zaměstnanců, kterým byla vyplácena týdenní mzda, se v průběhu měsíce lišil. Odhad počtu stálých zaměstnanců ukazuje následující Tabulka č. 8.⁷²

---

⁷¹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Výplata dělníkům za ledování v lednu 1930. Celkem bylo v lednu 1930 nasekáno a odvezeno 135 fůr ledu a kart. 519 Výplata dělníkům za lámání kamene v únoru 1925.

⁷² Informace o počtu stálých zaměstnanců jsem čerpal z následujících pramenů: MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše - Výkaz deputátu za rok 1923, dále z Knih výplat týdenních platů na jednotlivých dvorech – kart. 453,454,455,456,458,459,461 a Kniha výplat týdenních platů v zahradnictví – kart. 497.

Tabulka č. 8 Odhad stálých zaměstnanců velkostatku a lesního úřadu v letech 1920 - 1925

Profese nebo místo výkonu zaměstnání	Počet pracovníků
Správce velkostatku	1
Hospodářský adjunkt	1
Šafář	5
Nadlesní	1
Lesní	1
Hajný	7
Pracovníci v lihovaru	2
Pracovníci v zahradnictví	4
Pracovníci na dvoře Nová Říše	20
Pracovníci na dvoře Bohuslavice	14
Pracovníci na dvoře Sedlatice	8
Pracovníci na dvoře Svojkovice	7 ⁷³
Pracovníci na dvoře Vystrčenovice	5
Celkem	76

Kromě stálých zaměstnanců a pracovníků, kteří vypomáhali v průběhu zemědělské sezóny, pracovali pro velkostatek také další řemeslníci jako např. kováři, koláři, zedníci, tesaři, bednáři apod. Ke stálým zaměstnancům musíme přičíst také klášterní personál, který byl finančně nepřímou závislý na klášterním velkostatku – jednalo se o 7 osob.⁷⁴ Deputátníkům byla mzda vyplácena jedenkrát za čtvrtletí a v roce 1927 jich bylo 16.⁷⁵

⁷³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 461 Výplata dělníkům v lednu 1925. Dvůr Svojkovice patřil ke klášternímu velkostatku pouze do října 1925 – viz informace o 1. pozemkové reformě.

⁷⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Výkaz sčítání lidu z r. 1921 – zde je uveden klášterní personál – celkem 7 osob – komoří, kočí, kuchařka, 3 služby a švadlena.

⁷⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570 Celoroční výkaz deputátního dříví za rok 1927.

Jakým způsobem ovlivnila počet zaměstnanců hospodářská krize na počátku třicátých let 20. století, se můžeme jen domnívat, protože se dochovala pouze část knih týdenních platů.⁷⁶ Přesto z těchto dochovaných pramenů vyplývá, že počet zaměstnanců se výrazněji nezměnil a hospodářská krize na velkostatek nedolehla tolik, jako na drobné rolnictvo.

3.7. Ekonomická analýza hospodaření klášterního velkostatku

Doposud jsem se zabýval strukturou, organizací a produkcí klášterního hospodářství, ale dobrý hospodář se pozná především podle toho, jestli výsledkem jeho snažení je zisk, který může dále investovat do dalšího rozvoje svého podnikání.

Je mnoho hledisek, podle kterých lze provést ekonomickou analýzu klášterního hospodaření. Chceme-li získat alespoň hrubou představu o hospodaření velkostatku a zjistit ekonomickou rentabilitu jednotlivých činností, postačí nám k tomu rozbor příjmů a výdajů z hlavní knihy za rok 1936.⁷⁷ Porovnáním celkových příjmů a výdajů zároveň zjistíme, zda velkostatek vytvářel zdroje pro další rozvoj. Všechny důležité údaje shrnuje následující Tabulka č. 9.⁷⁸

Je třeba připomenout, že tento přehled neuvádí produkci, která byla určena pro vlastní spotřebu velkostatku – např. produkované brambory pro lihovar, palivové dřevo pro vytápění vlastních budov, cihly a střešní tašky z vlastní cihelny použité pro opravy klášterních a hospodářských budov, produkci výpalků pro krmení nebo také naturální dřevo, obilí či mléko vydávané deputátníkům.

---

⁷⁶ Knihy týdenních platů jsou po roce 1930 dochovány jen částečně a pouze u dvorů Bohuslavice, Sedlatice a Vystrčenovice - MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 454,459,462.

⁷⁷ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443 Hlavní kniha za rok 1936.

⁷⁸ Příjmy velkostatku jsou rozděleny do dílčích položek, podle realizace jednotlivých komodit, služeb nebo činností. Oproti tomu výdaje jsou uvedeny pouze jako celkové, protože je nelze k dílčím příjmovým položkám přiřadit (např. mzdové nebo režijní náklady).

Tabulka č. 9 Rozbor příjmů a porovnání příjmů a výdajů za rok 1936

Lesní hospodářství	Příjmy v Kč	
Prodej odlovené zvěře	2.047,00	
Prodej užitkového dřeva	102.319,50	
Prodej palivového dřeva	325.070,00 ⁷⁹	
Prodej pařezí	15.497,00	
Prodej chvojí	2.728,00	
Prodej lesních sazenic	700,500	
Prodej lesní trávy	734,00	
Pronájem honitby	1.500,00	
Za lesní pých	115,00	
CELKEM za lesní hospodářství	<i>Příjmy 448.664,00 Kč</i>	<i>Výdaje 185.337,15 Kč</i>
<i>Rozdíl příjmů a výdajů</i>	<i>+ 263.326,85Kč</i>	
Lihovar		
Prodej bramborového lihu	186.205,65	
CELKEM za lihovar	<i>Příjmy 186.205,65 Kč</i>	<i>Výdaje 106.185,04 Kč</i>
<i>Rozdíl příjmů a výdajů</i>	<i>+ 80.020,61Kč</i>	
Zemědělské hospodářství		
Prodej koňského masa	700,00	
Prodej vepřového masa	122.409,85	
Prodej hovězího masa	236.963,25	
Prodej ryb	978,80	
Prodej mléka	4.763,35	
Prodej pšenice	17.050,00	
Prodej žita	195.383,45	
Prodej ječmene	70.280,20	
Prodej ovsu	126.780,05	
Prodej jetelového semene	3.662,50	
Prodej brambor	1.240,00	

⁷⁹ Vysoké příjmy z prodeje palivového dřeva byly způsobeny prodejem zásob, které byly vytěženy v předchozích letech. Příjmy z těžby palivového dřeva za rok 1936 činily 70.515,00Kč.

Prodej výpěstků vlastního zahradnictví	3.505,70	
Za potažní práce	409,00	
Příjmy z nájmu	1.007,00	
Ostatní příjmy	7.315,00	
CELKEM za zemědělské hospodaření	<i>Příjmy 792.448,15 Kč</i>	<i>Výdaje 648.308,08 Kč</i>
<i>Rozdíl příjmů a výdajů</i>	<i>+ 144.140,07Kč</i>	
	<u><i>Příjmy</i></u>	<u><i>Výdaje</i></u>
CELKEM ZA CELÉ HOSPODÁŘSTVÍ	<i>1.427.317,80 Kč</i>	<i>939.830,27 Kč</i>
<i>Celkový převis příjmů nad výdaji</i>	<i>487.487,53 Kč</i>	

Záleží na tom, podle jakého hlediska hospodářské výsledky uvedené v Tabulce č. 9 vyhodnocujeme. Ekonomicky nejefektivnější částí klášterního hospodářství bylo bezesporu to lesní. Jeho příjmy tvořily více než 31% celkových příjmů a koeficient, který vyjadřuje poměr mezi výdaji a příjmy vynaloženými na tuto činnosti, je 41.⁸⁰

Zemědělského hospodářství se sice na celkových příjmech podílelo 69%, ale koeficient výdajů a příjmů je 77.⁸¹

Možná si čtenář této práce bude klást otázku, proč se v této práci, nesoucí název „*Kláster premonstrátů v Nové Říši a jeho význam pro region*“, tak detailně věnuji analýze klášterního hospodářství a jak můžeme v souvislosti s hospodařením hovořit o významu kláštera pro region?

Ekonomicky bylo zajímavější lesní hospodářství, ale pro region bylo více významné zemědělské hospodářství, protože zaměstnávalo nesrovnatelně více pracovníků, ať už vlastních nebo externích a bylo na něj existenčně napojeno více firem a živnostníků z okolí. Jednalo se například o placené služby za : dopravu po železnici, poštovní služby, nákupy v obchodech s hospodářskými potřebami atd. Z živnostníků profitovali na klášterním

⁸⁰ Výdaje na tuto činnost se rovnaly 41% získaných příjmů.

⁸¹ Do zemědělské činnosti je započítán také klášterní lihovar, který zpracovával brambory z vlastního hospodářství.

hospodářství také další drobní řemeslníci jako např. řezníci. Této problematice se budu podrobněji věnovat v části o společensko-sociálním významu kláštera.

Závěrem této části je třeba zmínit, že z dochovaných pramenů vyplývá, že klášterní hospodářství prosperovalo dlouhodobě a výrazněji se ho nedotknuly ani hlavní negativní vlivy tehdejší doby, kterými byly 1. pozemková reforma nebo celosvětová hospodářská krize. Klášterní velkostatek byl ostatním hospodářům dáván za příklad, tak jak o tom hovoří místní kronikář, a finanční výnosy z klášterních pozemků byly oproti obecním pozemkům téměř dvojnásobné.⁸²

Díky tomu mohl velkostatek zvyšovat produktivitu zaváděním technických inovací a novinek, mezi které patřilo např. motokolo pro správce velkostatku, zakoupené v roce 1926.⁸³ V roce 1931 nahradil starší traktor Fordson nový traktor John Deere 15/27PS.⁸⁴ Používání traktoru v té době bylo spíše neobvyklé, protože v roce 1930 v ČSR obstarávali tažnou sílu především koně, krávy a voli. Pouze 3% tažné síly vykonávaly traktory.⁸⁵

Obrázek č. 7 Traktor John Deere 15/27PS – ilustrační fotografie

V celém Československu bylo v meziválečném období pouze 2.648 traktorů a 1 traktor

⁸² SOKA Jihlava, AO Nová Říše, Kronika obce Nová Říše I., s. 110-11 a s. 97-98.

⁸³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Hospodářská zpráva z dubna 1926. Je zde uvedeno, že velkostatek zakoupil anglický motocykl B.A.S. Předpokládám, že se jednalo o stroj renomované značky B.S.A.

⁸⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Potvrzení objednávky traktoru John Deere 15/27PS. Kromě traktoru objednal velkostatek také tříradličný pluh John Deere 14“ a další příslušenství.

⁸⁵ JÍLEK, František a kol.: *Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945 – 2. část*, Sborník NTM, Praha 1995, s. 847.

připadal na 1.893 ha zemědělské půdy.⁸⁶

Klášterní velkostatek používal nové stroje na zpracování půdy a měl vlastní parní mlátičku.⁸⁷

Obrázek č. 8 Řeholníci a zaměstnanci velkostatku Nová Říše u parní mlátičky, r. 1930

Jedním z průvodních jevů hospodářské krize bylo také to, že se koncem dvacátých let používání průmyslových hnojiv v zemědělství snížilo o polovinu.⁸⁸ Zemědělci jednoduše neměli na nákup hnojiv peníze. Velkostatek v Nové Říši v zemědělském roce 1927/8 naopak použil o 35% průmyslových hnojiv více, než v roce 1923 a pokračoval v racionalizaci hospodaření.⁸⁹

Celé hospodářství klášterního velkostatku bylo tedy kompaktním a fungujícím celkem, který byl zničen až násilnou kolektivizací, kterou přinesl komunistický režim. Nově vzniklá Jednotná zemědělská družstva hospodařila především v padesátých letech se ztrátami. I pozdější ministr zemědělství Lubomír Štrougal ve svých pamětech uvádí, že JZD nebyla

---

⁸⁶ KUBŮ, Eduard a PÁTEK, Jaroslav: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha 199, s. 65. Pro srovnání v Polsku bylo pouze 1.500 traktorů a 1 traktor připadal na 12.400 ha zemědělské půdy. Oproti tomu v USA bylo 920.021 traktorů a 1 traktor připadal na 145 ha zemědělské půdy. Vyspělost a produktivita USA byla již tehdy na nesrovnatelně vyšší úrovni.

⁸⁷ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, Kronika obce Nová Říše I., s. 110.

⁸⁸ JÍLEK, František a kol.: *Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945 – 2. část*, Sborník NTM, Praha 1995, s. 867.

⁸⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522. Osevní plány 1923 a 1927/8. V roce 1923 bylo použito celkem 396kg průmyslových hnojiv. V součtu není zahrnut dvůr Svojkovice, který byl později parcelován v rámci 1. pozemkové reformy. V roce 1927/8 bylo pro velkostatek nakoupeno a použito celkem 533kg průmyslových hnojiv.

schopna navázat na předválečný vývoj a úroveň jejich hospodaření se dramaticky snížila.⁹⁰ Ostatně výsledky socialistického hospodaření je možné posoudit z následujících fotografií. Zkáza klášterního velkostatku byla dokonána po roce 1989 – v období, kdy o hospodářské budovy pečoval stát.

Obrázky č. 9 a 10 Hospodářské budovy – dvůr Nová Říše, r. 2014

Obrázek č. 11 Dvůr Sedlatice, r. 2014

Obrázek č. 12 Dům správce velkostatku, r. 2014

Odpověď na to, zda byl klášterní velkostatek důležitý nejen pro řád premonstrátů v Nové Říši, ale také pro obyvatelstvo v nejbližším okolí, najdeme v dalších částech této práce.

---

⁹⁰ ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*, Epoque, Praha 2009, s. 81.

4. Společensko-sociální význam kláštera

Klášter v Nové Říši se opíral o dobré ekonomické zázemí vlastního prosperujícího velkostatku. Premonstráti se zde nezaměřovali pouze na výkon církevní správy a pastorační, ale vystupovali zde také v roli dodavatele, odběratele, zaměstnavatele, pořadatele kulturních akcí, organizátora charitativní péče a spolkového života atd. Tím ovlivňovali společenský a veřejný život v regionu a to především v následujících oblastech:

4.1. Vliv na zaměstnanost v regionu

Klášterní velkostatek v Nové Říši byl v místě svého působení hlavním zaměstnavatelem. V Nové Říši a v obcích, ve kterých byla další střediska velkostatku, nefungoval jiný významný hospodářský subjekt, který by obyvatelům zaručoval obživu. V roce 1930 bylo na celém Dačicku 7 podniků s 11 až 20 zaměstnanci, 5 podniků, které měly 21 až 100 zaměstnanců, a nebyl zde žádný podnik nad 100 zaměstnanců. O tom, že životní podmínky v dačickém okrese nebyly lehké, svědčí i to, že zde došlo v letech 1921 – 1930 k úbytku obyvatelstva o 7 %.⁹¹ Kromě rolníků, místních živnostníků a malého počtu státních úředníků byla většina občanů přímo závislá na příjmu z klášterního velkostatku. Kromě necelé stovky stálých zaměstnanců pracovaly pro velkostatek v době zemědělské sezóny rovněž desítky nestálých zaměstnanců a z působení velkostatku a kláštera profitovali další živnostníci a řemeslníci. Jednalo se např. o koláře, kováře, strojníky, bednáře, sedláře, řezníky, kominíky, se kterými velkostatek spolupracoval v průběhu celého roku, nebo je velkostatek vyplácel při mimořádných opravách kostelů a budov kláštera či jednotlivých dvorů. Tak např. v letech 1920 - 1930 vyplácel klášterní velkostatek v letních měsících při těchto opravách mzdu až 23 zedníkům a 2 tesařům.⁹²

Význam klášterního velkostatku, jakožto zaměstnavatele, vzrostl ještě více v období světové hospodářské krize. Krize, která zasáhla československé národní hospodářství na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století, kulminovala v roce 1933. V tomto roce bylo v ČSR evidováno 920.000 lidí bez práce.⁹³ Skutečný počet nezaměstnaných byl však mnohem vyšší. Dělníkům, kteří o práci nepřišli, klesl příjem až na 85% denní mzdy, kterou

⁹¹ KOLEKTIV: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, sv. 12, Ostrava 1990, s. 292.

⁹² MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 451 Nestálí zaměstnanci.

⁹³ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 2. díl*, Libri, Praha 2005, s. 50.

pobírali v roce 1929.⁹⁴

V roce 1929 přišla krutá zima. Podle kronikáře z Dlouhé Brtnice snad nejchladnější za posledních 150 let. Cesty byly zaváté a vlaky nejezdily. Ptáci, zajíci i lidé bez přístřeší pomrzli. Aby toho nebylo málo, tak v době žní přišlo krupobití, které zničilo úrodu na polích.⁹⁵ Jako kdyby toto utrpení předznamenalo nadcházejících „sedm hubených let“.

Krize zde nejvíce dolehla na početné drobné rolnictvo. Došlo k výraznému poklesu výkupních cen zemědělských výrobků. Tak například cena pšenice, která se před krizí vykupovala až za 220 Kč/q, se v roce 1934 propadla na 125 Kč/q.⁹⁶ Cena žita byla v roce 1931 ještě 135 Kč/q, ale v roce 1933 pouze 65 Kč/q.⁹⁷ Ječmen, který zemědělci v roce 1931 prodávali za 120 – 130 Kč/q, stál o rok později pouze 70 Kč/q.⁹⁸ Přitom 1kg ječných krup lidé v obchodě kupovali za 2,40 Kč.⁹⁹ Takže rolníci při stejných nákladech a úsilí inkasovali méně peněz. Tento pokles cen surovin se do cen potravin bohužel nepromítnul v plné výši. Rolnictvo chudlo a to brzy pocítili i živnostníci a řemeslníci.

Dačicko bylo citelněji zasaženo v roce 1931 a krize zde kulminovala v roce 1934. V okrese bylo evidováno 1.740 nezaměstnaných. V dalších letech 1936 – 1938 nezaměstnanost klesala jen pozvolna. Dopady hospodářské krize na místní chudý region, který byl zaměřen především na zemědělskou produkci, byly obrovské. Navíc se platové podmínky v tomto okrese pohybovaly na úrovni 65% celostátního průměru.¹⁰⁰ Hospodářská krize by na obyvatelstvo regionu dolehla ještě citelněji, pokud by byla 1. pozemková reforma aplikována důsledně a většina pozemků Klášterního velkostatku v Nové Říši by byla rozdělena mezi menší rolníky, kteří by si na její nákup museli vzít úvěr.

Krasnický kronikář tyto těžké časy popisuje takto: „*ve střeších budov jsou často díry a zdi jsou bez omítky, zemědělské stroje jsou zastaralé a hospodáři si je sami provizorně opravují, obchodní cestující se už ani neukazují, protože už nemají, komu by prodávali. Výměnkáři se uskromňují a sami se plahočí, aby mladým pomohli. Mladí se neberou. Není na věna a novomanželé nemají dost peněz na zakládání vlastního hospodářství a vyplacení*

⁹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 2. díl*, Libri, Praha 2005, s. 49.

⁹⁵ SOKA Jihlava, Místní národní výbor (MNV) Dlouhá Brtnice, Kronika obce Dlouhá Brtnice, s. 54 – 56.

⁹⁶ SOKA Jihlava, AO Krasnice, Kronika obce Krasnice, s. 38 a s. 75.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 55 a s. 67.

⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 55 a s. 64.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 66.

¹⁰⁰ NEKUDA, Vladimír a kol.: *Vlastivěda moravská – Dačicko Slavonicko Telčsko*, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2005, s. 293 – 295.

sourozenců.¹⁰¹ *Bída je taková, že lidé v lese pracují jen za chvoji a odpad...*¹⁰²

Každý kdo měl v této době stále zaměstnání a pobíral alespoň průměrný plat, mohl hovořit o štěstí.

4.2. Počet zaměstnanců a vyplácené mzdy

Z dochovaných pramenů jsem se pokusil získat základní údaje o počtu dělníků na jednotlivých dvorech a o objemu vyplácených mezd. Mzdy jsem následně konfrontoval s údaji z období, kdy hospodářská krize probíhala a následně pozvolna ustupovala. Střípky těchto informací a jejich vzájemné vztahy ukazuje následující Tabulka č. 10.¹⁰³

Tabulka č. 10 Objem vyplácených stálých týdenních mezd a počet zaměstnanců 1921 – 1936

Dvůr	1921		1932-33	1936
	Počet zaměstnanců	Vyplácené mzdy	Počet zaměstnanců	Vyplácené mzdy
Nová Říše	20	425,65 Kč	údaj jsem nedohledal	333,50 Kč
Bohuslavice	14	325,75 Kč	12	450,50 Kč
Sedlatice	8	160,30 Kč	10	258,10 Kč
Vystrčenovice	5	161,70 Kč	4	123,60 Kč
Celkem		1.073,40 Kč		1.165,70 Kč

Z těchto údajů vyplývá, že počet zaměstnanců a celkový objem stálých mezd, které velkostatek vyplácel zaměstnancům v dělnických profesích na jednotlivých dvorech, se ani během hospodářské krize výrazněji nezměnil. K těmto stálým mzdám musíme dále připočíst tzv. proměnlivé mzdy za nepravdělné práce. V jarních měsících se jednalo např. o sázení stromků, čištění a pletí lesních školek nebo výroba užitkového a palivového dříví v lese. Na podzim pomáhali v lihovaru např. s čerpáním vody, manipulovali brambory nebo palivové dřevo. V zimních měsících dělníci pracovali na sýpce, ledovali pro pivovar nebo pomáhali při výrobě cihlářských výrobků. Kromě peněžních mezd dostávali dělníci a nádeníci jednou za

¹⁰¹ SOkA Jihlava, AO Krasnice, Kronika obce Krasnice s. 109 – 111.

¹⁰² TAMTÉŽ, s. 67.

¹⁰³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 453, 456, 458, 459, 462 Knihy týdenních platů dělníků a kart. 443 Hlavní kniha 1936.

rok také ošacovací příspěvek. Otec rodiny dostal 300 Kč, matka 200 Kč a na 2 děti pod 14 let, 100 Kč pro každé z nich.¹⁰⁴

Deputátníkům, kterým byla mzda v hotovosti vyplácena čtvrtletně, velkostatek v roce 1936 vyplatil celkem 19.212 Kč a staropenzistům při lesním i polním hospodářství vyplatil celkem 7.485 Kč.¹⁰⁵

Hospodářskému personálu v roce 1936 velkostatek vyplatil na přímých mzdách 106.436 Kč.¹⁰⁶ Přesto se krize hospodářského personálu prokazatelně dotkla. Struktura a počet těchto pracovníků byl zachován, ale od dubna 1932 byla těmto zaměstnancům snížena mzda o 10%.¹⁰⁷ Přehled mezd hospodářského personálu v období 1932 – 1936 ukazuje následující Tabulka č. 11¹⁰⁸

Tabulka č. 11 Mzdy hospodářského personálu v období 1932 – 1936

<u>Pracovní pozice</u>	<u>Měsíční mzda v hotovosti</u>
Správce velkostatku	1.670 Kč
Nadlesní	1.744 Kč
Lesní	960 Kč
Šafář	270 – 322 Kč
Hajný	225 – 326 Kč

Hospodářský personál pobíral rovněž deputát.¹⁰⁹ Některým pracovníkům byly hrazeny nemocenské příspěvky a dostávali také speciální příplatky podle počtu odsloužených let.

Abychom získali lepší představu o tom, jaké byly životní podmínky lidí v době hospodářské krize a co si zaměstnanci mohli reálně za svojí mzdu koupit, uvádím zde ceny

¹⁰⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570 opis Výkazu platů deputátníků a dělnických mezd z r. 1921.

¹⁰⁵ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443 Hlavní kniha 1936.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ.

¹⁰⁷ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Výkaz platů hospodářských zřízenců duben 1932.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ a MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443 Hlavní kniha 1936.

¹⁰⁹ Výše mezd hospodářského personálu, zemědělských dělníků a deputátníků na klášterním velkostatku odpovídala tehdejšímu poměru. Na jiných hospodářstvích pobírali v roce 1931 čeledíni 166 – 233 Kč a služby 150Kč měsíčně, ale naturální požitky dostávali jen výjimečně - SOkA Jihlava, AO Krasonice, *Kronika obce Krasonice*, s. 55.

základních potravin v letech 1930 – 1931.¹¹⁰

1 kg vepřového masa (živé váhy) – 5 až 6,- Kč

Husa v běhu – okolo 30,- Kč/ks

1 kg stloukaného másla – 14,- Kč

3 vejce – až 2,- Kč

1 kg vepřového sádla – 14 až 18,- Kč

Celkový objem peněžních prostředků, které velkostatek vyplatil svým nebo externím zaměstnancům, se pohyboval v řádu desítek tisíc korun a klášter tak měl pozitivní vliv na životní úroveň venkovského obyvatelstva v Nové Říši a okolí.

Kromě mezd v hotovosti dále velkostatek vyplácel část mzdy naturálně. Naturální plnění se týkalo zaměstnanců, kteří měli statut deputátníka. Tento zaměstnanec zpravidla žil se svou rodinou na dvoře velkostatku a jeho peněžní mzda byla sice poměrně nízká, ale na druhou stranu ji dostával pravidelně a základní životní potřeby tohoto zaměstnance a jeho rodiny byly zajištěny. O výši mzdových a deputátních požitků se sepisovala smlouva mezi majiteli velkostatků a zástupci dělníků – deputátníků. Tato smlouva, která byla vydána v tištěné podobě a byla uzavřena vždy na 1 rok, přesně stanovovala práva a povinnosti deputátníka a nově přinášela také první sociální jistoty, jako např. příspěvky v nemoci nebo nárok na placenou dovolenou.

Například v roce 1923 obdržel deputátník následující peněžní mzdu a naturální požitky:¹¹¹

- měsíční plat na hotovosti: koňák – 80 Kč
volák – 72 Kč
děvečka – 64 Kč

Za celoroční práci náležela deputátníkovi jednorázová finanční odměna ve výši 50% měsíční mzdy, která byla vyplácena na Vánoce.

- naturální byt nebo odpovídající finanční náhradu na vlastní bydlení
- ročně 12 q obilí a max. 15 m³ dřeva na topení. Deputátní obilí bylo pomleto ve mlýně a spolu se dřevem dovezeno deputátníkovi

¹¹⁰ SOkA Jihlava, AO Krasnice, *Kronika obce Krasnice*, s. 38 a s. 55.

¹¹¹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570 Smlouva o mzdových a deputátních požitcích na rok 1923 a kart. 443 Hlavní kniha 1936.

- ročně 16 q brambor nebo pole na pěstování brambor a zaměstnavatel zajistil potažní práce
- deputátník mohl chovat vlastní kozu, nebo dostával denně 1 litr mléka
- deputátníkovi bylo dovoleno chovat 1 vlastní prase a 8 slepic

Abychom získali představu o objemu deputátu, který velkostatek vydával, uvádím níže údaje za období červenec – září 1923. V tomto období bylo hospodářskému personálu, deputátníkům, staropenzistům a kostelnímu personálu, vydáno celkem:

- obilí – 9.572 kg – z toho 6.309 kg žito
- mléko – 2.159 l
- dřevo – 193,5 m³ štíp a kuláků na topení

Výše měsíční mzdy vyplácené v hotovosti odpovídá obvyklým mzdám, které v daném období pobírali všichni zemědělství deputátníci.¹¹² Podle kolektivní smlouvy byla mzda ostatních zemědělských dělníků vyšší, než hotovostní mzda deputátníků, a v průměru se pohybovala od 108,- Kč do 237,- Kč, ale ostatní dělníci neměli záruku práce po dobu celého kalendářního roku.¹¹³

4.3. Sociální a charitativní význam

Podle svědectví pamětníků byli zaměstnanci velkostatku na dvorech spokojení a měli zde dobré sociální zázemí, odpovídající tehdejší době.¹¹⁴ Pokoušel jsem se zjistit, zda se zaměstnanci velkostatku zapojili do stávek a protestních akcí za zlepšení pracovních podmínek, které probíhaly na podzim 1920. Tyto akce vyvrcholily generální stávkou 10. prosince 1920 a zapojilo se do ní téměř 1 milión průmyslových a zemědělských dělníků. Protestující mimo jiné požadovali zavedení dělnické kontroly na velkostatecích, zvýšení mezd

¹¹² KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 2. díl*, Libri, Praha 2005, s. 52.

¹¹³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570 Smlouva o mzdových a deputátních požitcích na rok 1923. Hodinová mzda ostatních zemědělských dělníků se pohybovala od 0,50 hal. – 1,1 Kč podle ročního období a kategorie dělníka. Tomuto dělníkovi nenáležely naturální požitky deputátníka a kromě mzdy dostával naturálně pouze brambory – a sice 1 a ¼ kg brambor za každou odpracovanou hodinu během sklizně brambor.

¹¹⁴ Soukromý archiv autora, audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Krajičková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zdražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

o 30%, kontrolu dělnictva nad zásobováním a zabrání nadbytečných místností pro nebydlící.¹¹⁵

V hospodářských zprávách ani v jiných pramenech jsem nedohledal informaci, která by účast dělníků a deputátníků klášterního velkostatku na této generální stávce potvrzovala.

4.3.1. Životní a pracovní podmínky zaměstnanců

V listopadu 1918 poslal na klášterní velkostatek dopis Otto Rydlo, člen radikálního křídla sociální demokracie a odborový předák z Třebíče, a nabízel zemědělským dělníkům novoříšského velkostatku vstup do odborů.¹¹⁶ Zároveň sliboval, že chystaná konfiskace církevního majetku přinese dělnictvu pozitivní změny. Jestli zaměstnanci velkostatku na tento dopis reagovali založením vlastní odborové organizace, se mi bohužel nepodařilo zjistit.¹¹⁷ Vzhledem k tomu, že byl tento dopis odevzdán na správu klášterního velkostatku a jiné prameny o odborové organizaci Zemědělských a lesních dělníků v Nové Říši nehovoří, je pravděpodobnější, že tato nabídka zůstala bez odezvy.

Jediná stávka, která na klášterním Velkostatku v Nové Říši proběhla v období 1920 – 1924, se uskutečnila 10. října 1921.¹¹⁸ Stávku vyvolali komunisté a akce probíhala po celé Moravě. Dělníci klášterního velkostatku se stávky zúčastnili částečně a stávka se dotkla pouze dvorů Sedlatice a Vystrčenovice, jinak ostatní práce pokračovaly.

Mzdy a pracovní podmínky na klášterním velkostatku pravděpodobně nebyly nadprůměrné, ale spíše obvyklé. Přesto z předchozích údajů o vyplácených mzdách a naturálních požitcích lze soudit, že o zaměstnance a jejich rodinné příslušníky bylo postaráno. Finanční odměna a nárok na deputát navíc náležela i staropenzistům.

Hospodářská krize nejvíce dolehla na drobné rolníky, kteří hospodařili samostatně na půdě do 10 ha. Jejich výrobní náklady byly vyšší než ceny, za které prodávali své produkty, a podle statistik se roční spotřební vydání těchto zemědělců a jejich rodin v roce 1933 pohybovalo

---

¹¹⁵ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny První republiky*, vydala Společnost Edvarda Beneše v nakladatelství EVA, Praha 2012, s. 121.

¹¹⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 570 Dopis odborového předáka Otto Rydla.

¹¹⁷ Existenci odborové organizace Zemědělských a lesních dělníků v Nové Říši jsem se snažil ověřit u PhDr. Alžběty Čornejové v archivu Českomoravského odborového svazu v Praze, který fond této odborové organizace spravuje. Z tohoto fondu se bohužel dochovalo pouze torzo a informace potvrzující existenci této organizace v Nové Říši se nepodařilo dohledat.

¹¹⁸ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 449 Hospodářská zpráva, říjen 1921.

v rozmezí 1.056 – 1.567,- Kč na osobu. Pokud si tito rolníci navíc vzali úvěr na nákup půdy při 1. pozemkové reformě, tak jej zpravidla nebyli schopni splácet a končili v exekuci.¹¹⁹ Klášterní velkostatek se ani během hospodářské krize nedostal do větších ekonomických problémů a poskytoval svým zaměstnancům jistotu a ochranu. To ale platilo u zaměstnanců velkostatků obecně.

O tom, že si klášterní velkostatek považoval svých zaměstnanců, svědčí i to, že zaměstnanci dostávali mimořádné odměny. Například v prosinci 1928 byla zaměstnancům vyplacena mimořádná odměna v celkové výši 15.000,- Kč. Úředníkům dvorů bylo vyplaceno 1.000 – 1.500,- Kč, hospodářským zřizencům 350 – 500,- Kč, deputátníkům 100,- Kč, pensistům a kostelním zaměstnancům 100 – 150,- Kč a ostatním dělníkům 50,- Kč.¹²⁰

Správa velkostatku pod vedením premonstrátského řádu se zajímala také o životní podmínky rodin svých zaměstnanců. Jako příklad bych zde rád uvedl osud rodiny Vejmělkových. Vojtěch Vejmělka pracoval u klášterního velkostatku jako hajný v revíru Hladov. Z 1. světové války se bohužel nevrátil, a proto správa velkostatku uzavřela s vdovou Františkou Vejmělkovou novou pracovní smlouvu.¹²¹ Součástí této smlouvy je také milodar pro vdovu a její početnou rodinu. Vdova kromě stálé mzdy dostávala:

- dřevo na topení – 12 m³ kuláků
- brambory – 12q ročně
- mohla si držet 1 vlastní krávu kvůli mléku a dostávala pro ní krmení. Pokud by krávu neměla, tak by dostávala od velkostatku zdarma 2 l mléka denně

Antonín, syn Františky Vejmělkové, byl v roce 1934 přijat na klášterní velkostatek do učení jako kovářský učeň.¹²² Velkostatek mu v době učení poskytl oběd zdarma, platil za něj 50% nemocenského pojištění a ve třetím roce učení mu vyplácel měsíční odměnu 20,- Kč.

Na druhou stranu vedení klášterního velkostatku od svých zaměstnanců důsledně vyžadovalo pečlivé a zodpovědné plnění svěřených povinností. V pracovní smlouvě byla

---

¹¹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 2. díl*, Libri, Praha 2005, s. 65 – 66.

¹²⁰ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522 Hospodářská zpráva, prosinec 1928.

¹²¹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Pracovní smlouva s Františkou Vejmělkovou.

¹²² TAMTÉŽ, Ujednání o přijetí Antonína Vejmělky do učení.

podmínka, že zaměstnanec musí žít střídavě a mravně a musí dodržovat křesťanské povinnosti – to znamená chodit na mši svatou v neděli a o svátcích.¹²³ V ustanovení pro hospodářský personál bylo dále uvedeno, že pokud chtěl hospodářský úředník chovat doma drůbež a dobytek pro vlastní užitek, mohl si chovat jenom tolik, kolik mu bylo povoleno od vedení klášterního velkostatku.¹²⁴ Takové nařízení můžeme dnes hodnotit jako pozůstatky vrchnostenského přístupu, ale je pravděpodobné, že to odpovídalo zvyklostem tehdejší doby.

I kdyby nedošlo k násilnému znárodnění majetku komunistickým režimem, musely by přijít změny, kterými by zaměstnanci velkostatku byli více angažováni na řízení a hospodářských výsledcích velkostatku. Tyto změny ale měly přijít postupně, přirozeným vývojem, tak jako např. přišly kolektivní smlouvy, uzavírané mezi zástupci zaměstnavatelů a zaměstnanců, nikoliv direktivně rozhodnutím totalitního režimu a za použití násilí.

4.3.2. Dobročinný ústav v Nové Říši

Římsko-katolická církev byla v oblasti sociálně-charitativní péče velmi aktivní. K jejím nejvýznamnějším organizacím patřila Charita, která ještě v roce 1950 spravovala 268 sociálních ústavů.¹²⁵ Ani představeným kláštera v Nové Říši nebyl lhostejný osud ostatních chudých občanů v Nové Říši a okolí a snažili se jim pomoci v jejich tíživé životní situaci. Chudé podporovali mimořádnými dary, např. na jaře 1929 to byl mimořádný dar 500,- Kč.¹²⁶ Dále se v letech 1925 – 1926 podíleli na výstavbě obecního chudobince o osmi místnostech, který byl zřízen v čísle popisném 222. Klášter na tuto stavbu přispěl 12.000 cihlami a 52 m³ dřeva.¹²⁷

Kromě obecního chudobince podporovali členové řádu premonstrátů a správa klášterního velkostatku Dobročinný ústav v Nové Říši. Historie tohoto ústavu sahá hluboko do devatenáctého století. Původně zde měla být nemocnice, ale nakonec byl záměr upraven a ústav, který byl spravován tzv. *Spolkem dobročinného ústavu korunního prince Rudolfa*,

---

¹²³ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Služební a domácí řád pro vrátného.

¹²⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 582 Všeobecná ustanovení pro hospodářský personál.

¹²⁵ PÁNEK, Jaroslav, TŮMA, Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*, Univerzita Karlova, Praha 2008, s. 378.

¹²⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Děkovný dopis starosty Nové Říše adresovaný p. opatovi Pavlu Součkoví.

¹²⁷ DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, NOKUS – Novoříšský kulturní spolek, Nová Říše 2007, s. 88.

pomáhal chudým, sirotkům a nemocným.¹²⁸ V roce 1878 byl ústav vysvěcen a převzala ho kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Už při budování tohoto ústavu byl jedním z hlavních podporovatelů klášter, který poskytl finanční dary na výstavbu a zajistil dovoz stavebního materiálu. Ústav sídlil v čísle popisném 41, který místní obyvatelé nazývali „kláštyrek“. Dnes se v této budově nachází Úřad městyse Nová Říše.

Obrázek č. 13 Obecní úřad Nová Říše, r. 2014

Po vzniku Československé republiky byl název ústavu změněn na *Dobročinný ústav v Nové Říši* a o chod ústavu se nadále staral spolek, kterému předsedal opat kláštera v Nové Říši.¹²⁹ Většina premonstrátů z Nové Říše a faráři, kteří vykonávali duchovní správu na okolních inkorporovaných farách, tvořili podstatnou část členské základny, která podporovala tento ústav.¹³⁰ Např. v roce 1922 bylo z celkových 36 členů spolku 9 duchovních a 1 hospodářský úředník klášterního velkostatku.

Chod dobročinného ústavu zajišťovalo 5 milosrdných sester Boromejek, které pomáhaly potřebným. Staraly se o sirotky, o nemocné a chudé, kteří zde byli ubytováni a dostávali zde stravu. Tak např. v roce 1918 našli v ústavu azyl: 4 nemocní, 3 staří chudobní lidé, 8 sirotků – z toho 4 váleční sirotci a do opatrovny chodilo 70 dětí, které ještě nebyly školou povinné.¹³¹ V dalších letech byly počty chudých a potřebných obdobné a azyl tu našly také hladovějící

¹²⁸ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 110-11 a s. 67 – 72.

¹²⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 443 Pozvánka k výroční valné hromadě v roce 1922.

¹³⁰ Inkorporované farnosti, byly farnosti, které byly organizačně začleněny pod správu kláštera v Nové Říši.

¹³¹ SOkA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 211 Zpráva o fungování dobročinného ústavu z roku 1918.

české děti z Rakouska, které zde pobývaly v rámci projektu *České srdce*.¹³²

Jedna z pěti řádových sester – Pavlína Muttichová vyučovala v ústavu ženské ruční práce a od září 1921 zde fungovala také měšťanská škola pod patronátem obce.¹³³

Hlavními příjmy spolku nebyly členské příspěvky, nýbrž úroky a dividendy z držených cenných papírů, nájem z pronajatých pozemků, příspěvek na učitelku, příspěvky na školu a příspěvky na sirotky od Nové Říše a okolních obcí. Klášter a klášterní velkostatek se organizačně podílely na chodu ústavu a kromě finančních darů podporovaly ústav také materiálně, např. tím, že ústavu dávaly dřevo na topení.¹³⁴

Obrázek č. 14 Děti z dobročinného ústavu v Nové Říši – 1. pol. 20. století

¹³² Spolek na podporu hladovějících dětí *České srdce* byl založen ve Vídni na sklonku 1. světové války. Iniciátory založení tohoto charitativního spolku byli čeští krajané - manželé Jelínkovi a také básník Josef Svatopluk Machar, který vydal výzvu „Pomozte českým hladovějícím dětem ve Vídni!“. V té době byly životní podmínky ve Vídni a v dolním Rakousku nesrovnatelně horší, než v českých zemích a hrozilo, že mnoho dětí českých krajanů zemře hladu. Proto členové tohoto spolku oslovovali obce, města a farní úřady a vyzývali je k tomu, aby si obyvatelé Československa dočasně vzali hladovějící děti z Rakouska „na zotavenou“. Díky této výzvě poslal spolek už v roce 1918, 2.300 dětí do českých zemí. Aktivita spolku vyvrcholila v roce 1920, kdy bylo do Československa posláno na prázdniny dokonce 12.000 dětí. V této kritické době, která panovala na konci 1. světové války a bezprostředně po ní, sehrál tento charitativní spolek spolu se všemi, kteří byli ochotni poskytnout dětem dočasný domov a stravu významnou roli neboť hrozilo, že hladovějící děti onemocní a zemřou. Více informací lze nalézt v rozhovoru se zakladatelkou spolku *České srdce* Františkou Jelínkovou, vídeňskou krajanou, pocházející z Dlouhé Brtnice – farnosti, kde vykonával duchovní správu klášter v Nové Říši. Rozhovor natočil Československý rozhlas v roce 1970 a jeho část zveřejnil Český rozhlas 7, Rádio Praha, Vinohradská 12, Praha 2 na internetových stránkách:

<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=1388>, [cit. 2013-12-18,17:57 EST].

¹³³ SOKA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 211 Zpráva o fungování dobročinného ústavu za rok 1920 a Zpráva o fungování dobročinného ústavu za rok 1921.

¹³⁴ TAMTÉŽ – zprávy uvádějí, že klášterní velkostatek daroval ústavu v roce 1920 - 27m³, v roce 1921 - 24m³ dřeva na topení.

4.3.3. Farní spolky pro podporu chudých

Další sociálně-charitativní činnost vykonával řád premonstrátů také prostřednictvím farních úřadů, které byly pod správou kláštera. Za všechny farnosti uvedu jeden příklad – farní úřad v Nové Říši.¹³⁵

Farní úřad se podílel na dobročinných sbírkách, ke kterým vyzývali kněží při bohoslužebných ohláškách po nedělní mši svaté. V letech 1918 – 1919 farníci vybírali peníze např. na sirotky po padlých českých vojínech nebo peníze na vybudování nové okresní nemocnice v Dačicích.¹³⁶ Farnost se také aktivně zapojila do projektu *České srdce* a organizovala pobyt hladovějících českých dětí z Rakouska u rodin v Nové Říši a v okolních obcích. Tyto děti zde pobývaly minimálně od prosince 1918 do podzimu 1919.¹³⁷

Součástí charitativní činnosti farního úřadu v Nové Říši byla také správa a organizace *Farního ústavu chudých*, jehož prostřednictvím podporoval místní chudé. Příjmy tohoto ústavu byly¹³⁸ :

- úroky z cenných papírů a půjček – např. ze Stříbrné renty
- peníze z darů a obětí
- obecní pokuty – např. za polní puch
- poplatky za konání tanečních zábav
- příjmy z pronájmu farních pozemků
- ostatní - např. nalezené peníze

Ústav dále vydával obligace (dlužné cenné papíry), které si farníci mohli zakoupit, a z těchto obligací jim byl vyplácen úrok. Celkové příjmy (bez plateb farníků za nákup obligací) byly v roce 1918 – 834,22 Kč a pro porovnání, v roce 1926 – 1.287,77 Kč. Na konci roku 1926 měl ústav v držení dluhopisy a peníze na bankovních knížkách v celkové hodnotě 15.132,-

---

¹³⁵ Řád premonstrátů v Nové Říši dále spravoval inkorporované fary ve Staré Říši, v Krasonicích, v Dlouhé Brtnici, v Rozseči, Brně - Zábrdovicích a od roku 1935 působili také v Brně – Židenicích. V těchto farnostech byly zpravidla obdobné ústavy, podporující chudé.

¹³⁶ SOkA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 15, Kniha bohoslužebných oznámení 1917 - 1926, s. 53 a s. 76.

¹³⁷ TAMTÉŽ, s. 54 a s. 73.

¹³⁸ SOkA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 284, Účetní kniha ústavu chudých 1850 – 1926 a kart. 288 Deník příjmů a vydání farního ústavu chudých 1905 – 1949.

Kč.¹³⁹

Chudí občané Nové Říše a okolních vesnic byli ústavem obdarováni zpravidla čtyřikrát ročně a o vyplácení této pomoci, i když symbolické, byli chudí informováni během ohlášek po nedělní mši svaté.¹⁴⁰ V roce 1918 se vyplácelo od 4,- Kč do 24,- Kč na osobu a rok a v roce 1926 to bylo většinou 14,- Kč na osobu a rok. Počet obdarovaných lidí a výši vyplacených darů ukazuje následující Tabulka č. 12.

Tabulka č. 12 Počet obdarovaných chudých a výše vyplacených darů v letech 1918 a 1926¹⁴¹

Rok	1918		1926	
Obec	Počet obdarovaných	Vyplaceno Kč	Počet obdarovaných	Vyplaceno Kč
Nová Říše	18	204	23	307
Bohuslavice	6	132	4	68
Vápovice	4	80	0	0
Červený Hrádek	4	56	2	28
Rozseč	6	73	8	106
Vystrčenovice	4	80	6	84
Dolní Vilímeč	8	88	2	28
Stará Říše	0	0	1	14
Celkem	50	713	46	635

Pro podporu chudých v Nové Říši byl dále zřízen charitativní odbor při spolku, který se nazýval *Akce katolická*.¹⁴² Výbor charitativního odboru přijímal od farníků, ale také od

¹³⁹ SOkA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 284, Účetní kniha ústavu chudých 1850 – 1926 a kart. 288 Deník příjmů a vydání farního ústavu chudých 1905 – 1949.

¹⁴⁰ SOkA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 15, Kniha bohoslužebných oznámení 1917 – 1926, s. 55 a s. 67.

¹⁴¹ SOkA Jihlava, Farní úřad Nová Říše, inv. č. 284, Účetní kniha ústavu chudých 1850 – 1926 a inv. č. 288, Deník příjmů a vydání farního ústavu chudých 1905 – 1949.

¹⁴² Pobočka *Akce katolická* v Nové Říši pod vedením člena řádu dr. Hrachovského vykonávala charitativní a evangelizační činnost. Pro své členy a podporovatele vydávala každý měsíc časopis *Farní věstník* – úřední měsíčník premonstrátských făr.

živnostníků a klášterního velkostatku, dary pro chudé a rozhodoval o tom, kdo a v jaké výši tuto naturální nebo finanční podporu dostane. V době, kdy na místní obyvatele doléhaly následky hospodářské krize, byla každá pomoc pro chudé velmi důležitá.

V roce 1932 podpořil charitativní výbor chudé celkovou částkou 2.075,60 Kč.¹⁴³ Část podpory byla vyplacena hotově a část naturálně – jednalo se např. o povlak na postel, troje šaty nebo brambory a dřevo.

V dubnu 1933 organizoval charitativní odbor sbírku pro chudé a vybral 566,90 Kč a 200 kg žita a brambory.¹⁴⁴ Tato sbírka byla rozdělena mezi nejchudší rodiny následovně: v Nové Říši 24 rodin, v Dolní Vilímci, Červeném Hrádku a Vystrčenovicích vždy 2 rodiny a 1 rodina v Bohuslavicích a ve Vápovicích.¹⁴⁵ Celkové vydání za rok 1933 bylo 3.144,90 Kč a součástí této podpory byly také poukázky na chleba v hodnotě 350,- Kč, 200 kg žita a 100 kg brambor.

¹⁴⁶

Abychom získali představu o tom, jak důležitá byla v roce 1933 podpora, kterou charitativní odbor rozdělil, můžeme převést částku 3.144,90 Kč na počet bochníků chleba, které bylo možné za tento obnos v roce 1933 nakoupit. Při tehdejší ceně chleba, která byla v regionu 1,50 Kč, to dělá 2.096 bochníků.¹⁴⁷ Pokud bychom toto množství chleba chtěli nakoupit dnes, tak bychom k tomu při průměrné ceně 30,40 Kč za bochník, potřebovali více než 63.000 Kč.¹⁴⁸ Vezmeme-li v úvahu, že na tuto charitativní činnost přispívali lidé, kterých se rovněž dotkla hospodářská krize, a přesto v duchu křesťanské morálky solidárně podporovali své chudší spoluobčany, je tento obnos skutečně obdivuhodný.

Charitativní činnost *Farního ústavu chudých* a charitativního odboru při *Akci katolické* v Nové Říši byla tedy pro jednotlivce i rodiny žijící v bídě velmi důležitá a bylo by těžké ji realizovat bez podpory kláštera, který se opíral o klášterní velkostatek.

Klášter poděloval rovněž chudé a pocestné chlebem a polévkou a chudým rodinám, žijícím v periferii velkostatku, dával dřevo na topení.¹⁴⁹

---

¹⁴³ Novoríšský farní věstník 1932, ročník IV., číslo 12, s. 52.

¹⁴⁴ Novoríšský farní věstník 1933, ročník V., číslo 4, s. 19.

¹⁴⁵ Novoríšský farní věstník 1933, ročník V., číslo 5, s. 23.

¹⁴⁶ Novoríšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 1, s. 3.

¹⁴⁷ TAUSCH, Jaromír a kol.: *Batelovsko – kronika o lidové kultuře, tradicích a životě lidí*, ve Vydavatelství 999 Batelov vydal Obecní úřad v Batelově 2006, s. 286 Přílohy – ceny zboží.

¹⁴⁸ Současná cena chleba v kraji Vysočina v září 2014 - prodejna pekárny Adélka a.s. v Pelhřimově – 29,90 Kč a prodejna Flop Batelov 30,90 Kč.

¹⁴⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Dopis p. opata F. Hotového na Státní pozemkový úřad z prosince 1920. Pan opat zde uvádí, že na chléb a polévku bylo použito 20q mouky, 60q brambor a 100 kg tuku. Chudým rodinám bylo dovezeno 200 m dřeva na topení.

V roce 1934, kdy byli občané těžce zkoušeni hospodářskou krizí, vydala klášterní kuchyně milodarem celkem 1.638 snídaní, 2.734 obědů a 5.773 odpoledních chlebů pro děti.¹⁵⁰ Dále byl každou sobotu vydán chléb pro 25 rodin (1.300 porcí za rok) a byla udělována měsíční almužna.¹⁵¹

Pro všechny občany v regionu byl klášterní velkostatek významný také z pohledu zajištění potravin pro obyvatelstvo, a to především v období, kdy se potravin nedostávalo a lidé si je nemohli koupit, i když na ně měli peníze. Klášterní velkostatek zásoboval místní obchodníky důležitými potravinami a např. v roce 1921 vyprodukoval a prodal místním řezníkům z Nové a Staré Říše celkem 54 kusů hovězího dobytka.¹⁵²

4.3.4. Sociálně výchovný ústav v Bílsku

V souvislosti se sociálně-charitativním významem kláštera bych rád zmínil ještě působení kněze a člena novoříšské kanonie, doktora teologie a docenta sociologie Josefa Klementa Žúrka.

Do kláštera v Nové Říši vstoupil 6.12.1910 a na čas byl také převorem.¹⁵³ Před řeholním životem v klášteře upřednostňoval misijní činnost, pořádal duchovní cvičení - exercicie a jeho hlavním cílem byla práce s mladými lidmi. Proto se v roce 1924 dohodl s opatem Ferdinandem Hotovým, že v Bílsku u Litovle založí sociálně výchovný ústav pro chlapce.¹⁵⁴ Ve výchovném ústavu v Bílsku měli najít azyl chlapci ze sociálně slabých rodin a sirotci. Docent Žůrek z vlastních prostředků a za půjčené peníze koupil v Bílsku dvě nemovitosti, které dříve patřily redemptoristům, a novoříšský opat Ferdinand Hotový mu udělil v roce 1925 plnou moc pro výkon duchovní správy v tomto místě.¹⁵⁵

Ústav vlastnil kus lesa a zemědělské pozemky, na kterých chovanci pěstovali obilí a řepu. Dále zde chovali koně, hovězí a vepřový dobytek, drůbež a králíky.

Od roku 1924 do roku 1932 prošlo ústavem přes 80 chlapců. Většinou se jednalo o chlapce ve

---

¹⁵⁰ Novoříšský farní věstník 1935, ročník VII., číslo 2, s. 8.

¹⁵¹ TAMTÉŽ.

¹⁵² MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart.531 Výkaz řezníků, kteří koupili dobytek v r. 1921.

¹⁵³ Josef Klement Maria Žůrek narozený 12. února 1874 v Žeranovicích, člen řádu premonstrátů, docent křesťanské sociologie na univerzitě v Brně. Během 2. světové války se zapojil do odbojové činnosti a po válce působil v klášteře v Teplé, kde založil juvenát v Mariánských Lázních. Po zavření klášterů, byl komunisty internován v Broumově a v Králíkách. Zemřel 10. dubna 1954 v Červené Vodě.

¹⁵⁴ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žúrka v klášteře v Nové Říši.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ.

věku 15 – 25 let, z velmi chudých rodin, kteří navštěvovali Gymnázium nebo Hospodářskou školu v Litovli.¹⁵⁶ Ve volném čase se chlapci učili sami hospodařit a docent Žůrek na své svěřence působil výchovně a pořádal pro ně duchovní cvičení. Jeho cílem bylo vytvořit v ústavu ideální společenství tak, jak je známe z dob prvních křesťanů. Pan docent Žůrek byl pro své svěřence spíše rádcem a přítelem, než ředitelem. V kolektivu panovala družná atmosféra a o tom, že zde byli chlapci spokojeni a šťastní, svědčí i to, že se do ústavu rádi znovu vraceli a posílali docentovi Žůrkovi děkovné dopisy.¹⁵⁷ Kromě hochů z Čech a Moravy, zde byli také chlapci, kteří následovali svého duchovního otce z misíí v zahraničí. Doktor Žůrek se snažil pomoci chudým rodinám nejen tím, že se postará o jejich syny, kteří v ústavu získají praktické zkušenosti do života, ale zároveň věřil, že se někteří z jeho svěřenců budou v budoucnu věnovat misijní činnosti a stanou se z nich kněží, případně vstoupí do premonstrátského řádu. Jeho práce přinesla své ovoce a do roku 1932 začalo šest chlapců z ústavu studovat bohoslovectví. Mezi jeho svěřence patřil také pozdější opat kláštera v Teplé a významný člen premonstrátského řádu Heřman Josef Tyl.¹⁵⁸

Ústav byl financován z členských příspěvků, milodarů a z prostředků, které doktor Žůrek získal na svých misijních cestách. Tyto peníze bohužel nepokryly všechna vydání a ústav byl brzy velmi zadlužen.¹⁵⁹ Věřitelé si nárokovali své pohledávky také u novoříšské kanonie, protože docent Žůrek byl jejím členem. Klášter tyto požadavky odmítl, poněvadž po právní stránce byl Sociálně výchovný ústav v Bílsku samostatnou a nezávislou jednotkou a představení kláštera o těchto dluhích nevěděli a nemohli jim zabránit. Přesto se snažili docentu Žůrkovi pomoci a finančně ho podporovali.¹⁶⁰

Finanční problémy pokračovaly a v roce 1930 dostal doktor Žůrek příkaz, aby ústav uzavřel a vrátil se do kláštera. Žůrek ovšem příkaz neuposlechl a složitou situaci vyřešit tím, že ústav i s dluhy prodal v roce 1934 kapitánovi Michalovi Lokšíkovi, synovi bohatého

---

¹⁵⁶ LUDMILA, časopis charity v zemi moravské a slezské, ročník XVIII., číslo 3/1933, s. 14 článek *Sociálně charitní ústav dr. Žůrka v Bílsku*.

¹⁵⁷ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žůrka v klášteře v Nové Říši – děkovný dopis chovance.

¹⁵⁸ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žůrka v klášteře v Nové Říši – průvodní dopis dr. Žůrka, kterým se bohoslovec Josef Tyl prokázal v klášteře v Nové Říši.

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, Korespondence mezi dr. Žůrkem a opatem Součkem.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ, Výkaz kapitálu z roku 1928 - jsou zde uvedeny celkové závazky ve výši cca 270.000,- Kč. Z toho 80.000,- Kč ústav dlužil klášteru v Nové Říši. V další korespondenci se hovoří o tom, že klášter v Nové Říši ústav finančně podpořil.

obchodníka a majitele domu ve Vídni.¹⁶¹ Docent Žůrek se do kláštera v Nové Říši nevrátil a nadále působil v ústavu a věnoval se misiím.

Nový majitel ústavu dluhy uhradil, ale už v roce 1936 se ústav znovu dostal do finančních problémů. Ústav byl znovu zadlužen a bylo proti němu vedeno exekuční řízení.¹⁶² Později došlo také k názorovému rozkolu mezi kapitánem Lokšíkem a docentem Žůrkem a ústav ještě před vypuknutím 2. světové války zanikl.¹⁶³

Z dochovaných pramenů vyplývá, že docent Josef Klement Žůrek byl prokazatelně vynikajícím vychovatelem a misionářem a pro své svěřence se plně obětoval. Do ústavu investoval veškeré své jmění a žil pouze z almužny. Bohužel nebyl schopen vést ústav také po stránce hospodářské a finanční, a tak toto dobré dílo nemělo dlouhého trvání.

Působením docenta Žůrka v Sociálně výchovném ústavu v Bílsku, novoříšští premonstráti nepřímou pozitivně ovlivňovali sociální podmínky chudých rodin, žijících daleko od Nové Říše. Vztahy mezi doktorem Žůrkem a klášterem v Nové Říši byly často velmi napjaté, protože je ovlivňovaly dluhy sociálního ústavu. Přesto představení kláštera po celou dobu trvání sociálního ústavu zachovali svému bratrovi přízeň a snažili se ho podporovat.

4.4. Vliv na komunální a parlamentní politiku

Kanonie premonstrátů v Nové Říši se částečně politicky angažovala i v komunální politice v Nové Říši. Zastupitelem za Československou stranu lidovou (ČSL) v Nové Říši byl opakovaně správce klášterního velkostatku Josef Meduna a v roce 1938 také člen novoříšské kanonie a pozdější opat Augustin Machalka.¹⁶⁴ Místní členové ČSL se scházeli ke svým schůzím v klášteře. Je pravděpodobné, že členové řádu při výkonu své duchovní správy určitě projevovali minimálně sympatie k Československé straně lidové, která se profilovala jako křesťanská strana, která hájí zájmy věřících obyvatel. O tom, že ČSL tuto funkci plnila, svědčí i podpora lidoveckého ministra dr. Josefa Dolanského při jednáních o 1. Pozemkové reformě

---

¹⁶¹ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žůrka v klášteře v Nové Říši - korespondence mezi dr. Žůrkem a opatem Součkem z roku 1935.

¹⁶² TAMTÉŽ, Dopis věřitele Metoděje Krásenského z Bystřice nad Pernštejnem p. opatovi Součkovi z roku 1937.

¹⁶³ TAMTÉŽ, Dopis faráře Jindřicha Skácela opatovi Součkovi z roku 1938.

¹⁶⁴ SOKA Jihlava, AO Nová Říše, Kronika obce Nová Říše II., s. 23 – 24.

mezi Klášterním velkostatkem v Nové Říši a Státním pozemkovým ústavem.¹⁶⁵

Tento vliv duchovních na věřící občany se projevoval jak na úrovni komunální politiky při obecních volbách, tak i na úrovni politiky národní při volbách parlamentních. V obou případech byla ČSL, v místech, kde novoříšští premonstráti vykonávali duchovní správu a kde zároveň byla hospodářská střediska klášterního velkostatku, nejsilnější politickou stranou. A to i navzdory tomu, že v republikovém i okresním měřítku byla vítězem voleb Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (tzv. agráři).

Vliv premonstrátů na komunální politiku v Nové Říši ukazuje následující Tabulka č. 13.

Tabulka č. 13 Výsledky obecních voleb v Nové Říši v roce 1923¹⁶⁶

<u>Politická strana/Název kandidátní listiny</u>	<u>Počet získaných hlasů</u>	<u>Hlasy v %</u>
Československá strana lidová (ČSL)	255	41,3
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (AGR)	125	20,3
Kandidátka veřejných zaměstnanců	60	9,7
Kandidátka válečných poškozců a dělníků	45	7,3

V obecních volbách v roce 1931 vyhrála opět s velkým náskokem ČSL, která získala 7 mandátů z celkových 18. Na druhém místě se umístily kandidátky: AGR a ŽOS (Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská), které shodně získaly každá po čtyřech zástupcích v obecním zastupitelstvu.¹⁶⁷ Od roku 1923 do roku 1938 byla ČSL v Nové Říši nejsilnější politickou stranou, která se těšila podpoře většiny obyvatel.

U parlamentních voleb, které se uskutečnily v roce 1935, můžeme konfrontovat výsledky voleb v Nové Říši, Bohuslavicích, Sedlaticích a Vystrčenovicích s celorepublikovými

¹⁶⁵ PEHR, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky – Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Nakladatelství Akropolis s.r.o., Praha 2007, s. 62. JUDr. Josef Dolanský (1868 – 1943) – byl poslanec Národního shromáždění a blízký spolupracovník Msgre. Jana Šrámka. V letech 1921 – 1926 zasedal ve třech vládách Všenárodní koalice jako ministr spravedlnosti a ministr zásobování lidu.

¹⁶⁶ DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, NOKUS – Novoříšský kulturní spolek, Nová Říše 2007, s. 87 – 88.

¹⁶⁷ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, Kronika obce Nová Říše II., s. 22 – 23.

výsledky a s výsledky voleb v politickém okrese Dačice. Porovnání výsledků ukazují následující Tabulky č. 14 a č. 15.¹⁶⁸

Tabulka č. 14 Celostátní výsledky a okresní výsledky parlamentních voleb v roce 1935 v %¹⁶⁹

<u>Politická strana</u>	<u>ČSR</u>	<u>okres Dačice</u>
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (AGR)	14,3 %	32,0%
Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSD)	12,6 %	9,7%
Československá strana lidová (ČSL)	7,5 %	21,1%
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (ŽOS)	5,4%	8,3%

Tabulka č. 15 Parlamentní volby Nová Říše, Bohuslavice, Sedlatice, Vystrčenovice v r. 1935¹⁷⁰

Politická strana	Nová Říše		Bohuslavice		Sedlatice		Vystrčenovice		Celkem	
	Hlasy	%	Hlasy	%	Hlasy	%	Hlasy	%	Hlasy	%
AGR	113	17,7	59	46,1	27	35,5	43	39,4	242	25,5
ČSD	96	15,1	0	0	0	0	0	0	96	10,1
ČSL	254	39,8	66	51,6	46	60,5	63	57,8	429	45,1
ŽOS	143	22,4	2	1,6	3	4,0	3	2,8	151	15,9

Pro toto srovnání jsem úmyslně vybral Novou Říši, Bohuslavice, Sedlatice a Vystrčenovice – místa, kde premonstráti z Nové Říše vykonávali duchovní správu a zároveň zde byly dvory Klášterního velkostatku v Nové Říši. Většina obyvatel těchto obcí považovala ČSL za samozřejmou volbu křesťansky smýšlejícího voliče.

Pokud porovnáme statistické údaje, tak zjistíme, že volby v těchto čtyřech obcích přinesly

¹⁶⁸ Do této statistiky jsem nezahrnul SdP – Sudetendeutsche Partei.

¹⁶⁹ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny První republiky*, vydala Společnost Edvarda Beneše v nakladatelství EVA, Praha 2012, s. 332 Přehled parlamentních voleb a NEKUDA, Vladimír a kol.: *Vlastivěda moravská – Dačicko Slavonicko Telčsko*, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2005, s. 294.

¹⁷⁰ KOLEKTIV: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, sv. 12, Ostrava 1990, s. 260, 282, 291, 302.

následující zajímavé výsledky:

1. Téměř každý druhý volič zde volil ČSL.
2. ČSL, která celorepublikově ve volbách obsadila 3. Místo a v okrese Dačice 2. Místo, zvítězila ve všech 4 obcích výrazným rozdílem.
3. Agrárníci byli nejsilnější politickou stranou v ČSR i v okrese Dačice. Její představitelé dlouhodobě mediálně vystupovali proti novoříšské kanonii a kritizovali hospodaření klášterního velkostatku.¹⁷¹ Přesto v oblasti Nové Říše a okolí zvítězila ČSL a agrárníci skončili druzí.
4. Voliči v Nové Říši, Bohuslavicích, Sedlaticích a Vystrčenovicích tvořili pouze 3,5% všech voličů dačického okresu, ale ČSL zde získala 7,5% svých hlasů.
5. Ve 3 obcích – v Bohuslavicích, Sedlaticích a Vystrčenovicích nezískala ČSD, krátce po světové hospodářské krizi, ani 1 hlas.
6. Z celkových 951 voličů, kteří se voleb účastnili, získala Komunistická strana Československa (KSČ), která se celorepublikově s 10,3 % a téměř 850.000 voliči umístila na 3. Místě, jeden jediný hlas.

Novoříšská kanonie se, stejně jako zbytek církve, poměrně výrazně vymezovala vůči socialismu. Už v třicátých letech viděli zástupci kléru veliké nebezpečí zvláště v radikálních stoupencích socialistického směru, kterým byli komunisté. Duchovní vycházeli z papežských encyklik a upozorňovali na to, že komunisté hlásají třídní boj, kterým si chce dělnictvo podrobit zbytek společnosti a zničit soukromé vlastnictví.¹⁷² Dlouho před únorem 1948 tušili premonstráti zrudnost komunistické ideologie a varovali před ní. V dopise, který v roce 1931 poslal svému příteli docent Žůrek, hovoří o „*stínu z Moskvy*“, který se vrhá na Evropu a vyjádřil obavu, „*že jednou s ostatními bratry skončí v bolševickém sklepení*“.¹⁷³ Jeho proroctví se bohužel naplnilo. Bratři, kteří přežili nacistické koncentrační tábory, byli znovu internováni komunistickým režimem na počátku padesátých let. Opat Augustin Antonín

---

¹⁷¹ Proti novoříšské kanonii vystupoval především poslanec František Staněk z nedaleké Želetavy. Byl čelním představitelem agrárníků, několikrát zasedal ve vládě jako ministr a v letech 1932 – 1935 byl předsedou Poslanecké sněmovny. Už v období před 1. světovou válkou vydal publikace *700 let kláštera v Nové Říši a útěk preláta Drápalíka* nebo *Můj spor s klášteřem a Raiffeisenkou v Nové Říši*. Dále kritizoval novoříšské premonstráty v regionálním tisku - např. v *Jihlavských listech*.

¹⁷² Novoříšský farní věstník 1935, ročník VII., číslo 8-9, s. 29 - 32.

¹⁷³ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši, Osobní složka Josefa Klementa Žůrka v klášteře v Nové Říši – Dopis docenta Žůrka neznámému adresátovi ze 17. dubna 1931.

Machalka po návratu z komunistického lágru dokonce hovořil o tom, „že to pro něj bylo horší než v nacistickém koncentračním táboře“.¹⁷⁴

Církev odmítala dokonce i umírněný socialismus a jeho ideály považovala za neslučitelné s ideály křesťanskými. Zdůvodňovala to tím, že socialistická ideologie není spojena s Bohem a vede k materialismu.

O tom, zda se duchovním podařilo o své pravdě přesvědčit občany Nové Říše a občany okolních obcí, hovoří dostatečně výsledky voleb.

4.5. Význam pro pokrok a inovace

Klášterní velkostatek v Nové Říši byl během první republiky vzorem pro ostatní hospodáře tak, jak o tom hovoří obecní kronika.¹⁷⁵ Byl v regionu prvním, který začal používat vlastní traktor, parní mlátičku a stroje pro lepší zpracování půdy. Začal také první krmit dobytek siláží, zavedl používání umělých hnojiv a zapravováním výpalků z lihovaru zlepšoval jakost a úživnost půdy.

O dosažené efektivnosti velkostatku svědčí také výsledky hospodaření, kterých dosáhl před a po 1. Pozemkové reformě. Velkostatek při reformě přišel o 27% zemědělské půdy, ale výnosů jeho hospodaření se to, díky zvýšení efektivnosti, zásadně nedotklo. Srovnání hospodářských výnosů hlavních komodit ukazuje následující Tabulka č. 16.

Tabulka č. 16 Hospodářské výnosy klášterního velkostatku před a po 1. Pozemkové reformě¹⁷⁶

Sklizeň/stav dobytka	Před reformou	Po reformě	Rozdíl v %
Obilí	3.976q	3.695q	- 7,1%
Brambory	6.681q	5.867q	-12,2%
Stav hovězího dobytka	189 ks	204 ks	+7,9%

Pokud porovnáme průměrný hektarový výnos klášterního velkostatku v Nové Říši s průměrným hektarovým výnosem za celou ČSR, tak dojdeme k tomu, že se hektarový

¹⁷⁴ Soukromý archiv autora, audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Krajíčková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zdražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

¹⁷⁵ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 110 – 111.

¹⁷⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 522 Hospodářská zpráva z prosince 1928. Je zde vždy uveden průměrný výnos za 3 po sobě jdoucí roky. U stavu dobytka se rozumí stav dobytka ke konci roku.

výnos klášterního velkostatku pohyboval vysoko nad celostátním průměrem.¹⁷⁷ Výsledky porovnání shrnuje Tabulka č. 17.

Tabulka č. 17 Průměrný hektarový výnos obilovin a brambor na VS v Nové Říši v roce 1928¹⁷⁸

<u>Plodina</u>	<u>Na ploše</u>	<u>Celkový výnos</u>	<u>Výnos na 1 ha</u>	<u>Průměrný hektarový výnos za ČSR</u>
Obiloviny	146,55ha	404,5t	2,76t	1,88t
Brambory	37,7ha	612,5t	16,25t	13,04t

Na inovacích a pokroku v zemědělství se klášter dále podílel prostřednictvím velkostatku tím, že zde byly pokusné stanice Zemědělské moravské rady v Brně a Moravského výzkumného zemědělského ústavu v Brně, které na náklady velkostatku šlechtily novou odrůdu ovsa.¹⁷⁹ Toto nové osivo později používali zemědělští hospodáři po celé republice.

4.6. Úloha osvětová a morální

Ať už farníci z Nové Říše nebo farníci z ostatních inkorporovaných far navštěvovali bohoslužby z důvodu náboženského přesvědčení, nebo proto, že pracovali na klášterním velkostatku, či se jednalo o chudé, kteří byli obdarováni, je nesporné, že členové řádu působili na myšlení těchto lidí a mohli je mravně formovat.

Činili tak během svých kázání, přednášek pro mládež nebo tím, že se podíleli na vydávání měsíčníku *Farní věstník* a časopisu *Naše omladina*.

¹⁷⁷ JÍLEK, František a kol.: *Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945 – 2. část*, Sborník NTM, Praha 1995, s. 890.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ. Výnos je uveden za období 1925/29. U obilovin je uveden průměrný výnos žita, ječmene a ovsa, protože pšenice se v Nové Říši pěstovala pouze okrajově – viz. Tabulka č. 4.

¹⁷⁹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Opis dopisu p. opata F. Hotového na Státní pozemkový úřad z prosince 1923.

Farní věstník

Tento „úřední měsíčník premonstrátských far“ vycházel od roku 1929 do roku 1935, kdy bylo jeho vydávání ukončeno z finančních důvodů. Oficiálním vydavatelem byla tzv. *Akce katolická* v Nové Říši a měsíčník redigoval člen řádu doktor Hrachovský.

Většina článků v tomto měsíčníku informovala o životě farnosti a katolické církve, ale najdeme zde také články, které apelovaly na morálku čtenářů. Takovými články jsou např. *Znaky dobrého katolíka* nebo opakované výzvy ke sbírkám na charitu.¹⁸⁰

Naše omladina

Tento časopis byl vydáván nejdříve s podtitulem „časopis pro sdruženou venkovskou Omladinu“.¹⁸¹ Omladina byl název pro sdružení křesťanské mládeže na Moravě a ve Slezsku, čítající přes 30.000 členů. Jedním ze zakladatelů a organizátorů tohoto spolku byl také novoříšský premonstrát docent Žůrek, který byl členem Ústředního výboru Omladiny. Docent Žůrek byl oddán práci s mladými lidmi a spolek Omladina podpořil mimo jiné tím, že jí věnoval finanční prostředky, které získal z prodeje cenné knihovny, kterou zdědil po svém bratrovi.¹⁸²

Později byl podtitulek časopisu *Naše omladina* změněn na „nezávislý časopis pro politickou, hospodářskou a sociální výchovu“. Najdeme zde mnoho článků s nábožensko-etickým zaměřením, např. „Vzkaz vojínu-katolíku“.¹⁸³ Dále články, které kladly důraz na mravní čistotu a charakter čtenáře, např. úryvek z knihy *Jugendlehre – Rytířskost* od F. W. Foerster.¹⁸⁴ Oproti časopisu *Farní věstník* zde vycházelo také mnoho článků bez náboženské tematiky. Najdeme zde články vzdělávací - např. *Návod jak číst knihu* nebo článek *Učme se šetřit*, který nabádal mládež k šetrnosti.¹⁸⁵ V sekci „hospodářský koutek“ vycházely rady pro chovatele a pěstitele – např. *Pravidla plemenitby*, *Jak zakládat ovocné sady* nebo rady pro

¹⁸⁰ Novoříšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 7, s. 26.

¹⁸¹ VOBR, Jaroslav, *Bibliografie okresu Jihlava*, Brno 1988, s. 293. Píše se zde, že časopis vycházel od ledna 1920 v Brně, od 25. 6. 1939 v Praze, kde zanikl 3. 3. 1940. Do roku 1920 sídlila redakce časopisu v klášteře v Nové Říši.

¹⁸² Naše omladina 1924, ročník XIII., číslo 3, s. 40 *Hnutí omladinské a dr. Žůrek*.

¹⁸³ Naše omladina 1923, ročník XII., číslo 20, s. 293 - 298 *Vzkaz vojínu – katolíku*.

¹⁸⁴ Naše omladina 1920, ročník IX., číslo 10, s. 149 *Rytířskost*.

¹⁸⁵ Naše omladina 1920, ročník IX, číslo 5, s. 66 - 67 *Pečujme o své vzdělání* a Naše omladina 1923, ročník XII., číslo 14, s. 211 - 212.

včelaře.¹⁸⁶ V kulturní sekci můžeme najít vlastenecké písně a básně známých i amatérských autorů a na konci čísla zpravidla nechyběly hádanky nebo křížovky.

Klášteř spravoval také velmi cennou knihovnu, která čítala 17.000 svazků z rozličných věd a tato knihovna byla veřejně přístupná.¹⁸⁷

Obrázek č. 15 Klášterní knihovna – současný stav

4.7. Vliv na kulturu

Klášteř se na kulturním životě v Nové Říši podílel především prostřednictvím místního spolku *Orel*, který sdružoval katolíky se zájmem o sport a kulturu. Členové řádu patřili mezi hlavní organizátory *Orla* a většinou zastávali funkci starosty a funkci vzdělavatele spolku.¹⁸⁸ Starostou byl po většinu času Zikmund Záběhlický a vzdělavatelem byl nejdříve Vavřinec Novotný a později Augustin Machalka – všichni členové kanonie.

V roce 1921 měl novoříšský *Orel* 108 členů, v roce 1927 dokonce 126 členů, ale v roce 1938 klesl počet členů na 40.¹⁸⁹ Členové spolku se scházeli v klášteři a kromě

¹⁸⁶ Naše omladina 1923, ročník XII., číslo 2, s. 26 – 27 a číslo 6, s. 90 – 91.

¹⁸⁷ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 594 Dopis p. opata F. Hotového na Státní pozemkový úřad z prosince 1920.

¹⁸⁸ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 88 – 90.

¹⁸⁹ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 88 - 89 a SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše II.*, s. 30 – 31.

tělovýchovného cvičení se věnovali také zpěvu, recitaci nebo podnikali společné výlety do okolí. Spolek provozoval také vlastní knihovnu, která měla v roce 1927 300 svazků, a pravidelně jí navštěvovalo 70 čtenářů.¹⁹⁰ Členové každoročně pořádali ples a nacvičovali divadelní hry pro veřejnost. V letech 1921 až 1928 odehráli celkem 28 divadelních představení. Kromě divadelních her pro dospělé hráli členové také každé nedělní odpoledne v klášteře loutkové divadlo pro děti.¹⁹¹

Obrázek č. 16 Jednota Orla v Nové Říši, r. 1922¹⁹²

Vedle *Orla* byl v Nové Říši také spolek *Omladina*, který pod záštitou kláštera sdružoval katolickou mládež. Tento spolek daroval v roce 1921 do nově založené obecní knihovny 40 knih.

Představení kláštera svědomitě pečovali o svěřené architektonické dědictví. Jako příklad bych uvedl rekonstrukci kostela v Dlouhé Brtinici, kterou organizoval ve dvacátých letech farář a člen novoříšské kanonie Štěpán Rajda. Během jeho působení byl kostel vymalován, byla opravena střecha, věž byla oplechována mědí, okna byla znovu zasklena, byly vyměněny dveře a do sakristie byly nastěhovány nové lavice. Dále byly do věže instalovány hodiny a pět nových zvonů. Na tyto opravy klášter přispěl celkovou částkou 23.500,- Kč a farář Štěpán

¹⁹⁰ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 146.

¹⁹¹ Soukromý archiv autora, audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Krajičková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zdražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

¹⁹² V dolní řadě uprostřed sedí členové kanonie. Vlevo Zikmund Záběhlický a vpravo Vavřinec Novotný.

Rajda věnoval minimálně dalších 20.440,- Kč.¹⁹³

V roce 1938 – 1939 proběhly rozsáhlé a nákladné opravy klášterního chrámu.¹⁹⁴ Novoříšská kanonie se starala dále o fary, kostely, kaple a Boží muka okolních inkorporovaných farností – ve Staré Říši, Krasonicích, Dlouhé Brtnici, Rozseči a dále v Brně Židenicích. Areál kláštera byl pečlivě udržován až do uskutečnění „Akce K.“, kdy komunisté vyhnali řeholníky z jejich domovů. Areál kláštera byl ve výborném stavu a církevní tajemník ve své správě dokonce navrhoval, aby byl klášter využit jako rekreační středisko.¹⁹⁵

Obrázek č. 17 Klášter po navrácení, r. 1990

Obrázek č. 18 Klášter po rekonstrukci, r. 2008

Klášter podporoval příležitostně také další kulturní akce v okolí. Tak např. v roce 1934 daroval 500,- Kč na koncert sboru Moravan v Dačicích.¹⁹⁶

4.8. Ekonomický význam kláštera pro obec

O tom, jaký význam měl klášter na zaměstnanost obyvatelstva a živnostníků, kteří byli napojeni na klášterní velkostatek a jaké to mělo sociální dopady, jsem už psal v předchozí části této práce.

Kromě toho novoříšská kanonie a klášterní velkostatek ekonomicky ovlivňovaly svůj

¹⁹³ SOkA Jihlava, fond MNV Dlouhá Brtnice, Kronika obce Dlouhá Brtnice, s. 33, 34, 41, 42, 44, 47, 51, 60, 105.

¹⁹⁴ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše II.*, s. 73 – 83.

¹⁹⁵ JEŽKOVÁ, Alena: *Tichá srdce – kláštery a jejich lidé*, Práh, Praha 2013, s. 247.

¹⁹⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart. 541 Poděkování starosty města Dačice.

region a její obyvatele tím, že mimo daní platily také poplatky a obecní přirážky, které plynuly do rozpočtu obce.

V oblasti financí byl uznávanou osobností člen kanonie, převor Vavřinec Novotný, který byl jmenován členem finanční komise obce Nová Říše.¹⁹⁷ Klášter se také podílel na založení jednoho ze dvou místních finančních ústavů – *Reifeisenovy záložny*, tzv. „*Reifeisenky*“. Tento ústav byl založen už v roce 1900.¹⁹⁸ Starostou se stal pozdější opat Ferdinand Hotový a funkci pokladníka zastával vždy člen premonstrátského řádu – od roku 1920 to byl Vavřinec Novotný. Tento peněžní ústav nabízel místním podnikatelům a živnostníkům půjčky za běžný úrok a tím je ochraňoval před lichváři. Úroky z půjčky činily 5,5 % a úroky z vkladů 4,5%.¹⁹⁹ Režie ústavu byla minimální a funkce členů výboru *Reifeisenky* byly považovány za čestné. Odměna byla vyplácena pouze pokladníkovi.

Ústav se po celou dobu těšil důvěře obyvatel z širokého okolí. V roce 1927 spravoval ústav vklady ve výši 3.179.842,- Kč a místním obyvatelům a živnostníkům půjčil 871.597,- Kč.²⁰⁰

4.9. Klášter a národní zájmy

Klášter a klášterní velkostatek byl důležitý také z pohledu národních potřeb – potřeb materiálních a vlasteneckých. V období po 1. světové válce hrál klášterní velkostatek v Nové Říši důležitou úlohu při rekvizicích pro Československou armádu, které dodával především dobytek a krmivo pro koně. Spolupráce s armádou pokračovala i v roce 1927, kdy probíhaly v okolí Nové Říše vojenské manévry, kterých se účastnily 4. divize a vojenský štáb sídlil v klášteře.²⁰¹ Rovněž během mobilizace v září 1938 bylo v klášteře vše připraveno pro zřízení případné nemocnice.²⁰²

Členové řádu prokazovali své vlastenectví tím, že se podíleli na přípravách uvítání „*prezidenta osvoboditele*“ - T. G. Masaryka, který navštívil Novou Říši v červnu 1928.²⁰³

Dále se prostřednictvím spolku *Orel* zapojili do výstavby pomníku pro padlé vojáky ze

¹⁹⁷ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše II.*, s. 23.

¹⁹⁸ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 76.

¹⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 77.

²⁰⁰ TAMTÉŽ.

²⁰¹ TAMTÉŽ, s. 186 – 187.

²⁰² SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše II.*, s. 18.

²⁰³ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 188 – 198.

světové války²⁰⁴ a u příležitosti založení Československé republiky sloužili vždy 28. října slavnostní mše svaté.²⁰⁵

5. Církevně – správní význam kláštera

Hlavním úkolem premonstrátů byla pastorační činnost ve svěřených farnostech. Při analýze duchovní činnosti premonstrátů z Nové Říše se zaměříme na tři oblasti:

- kolik členů kanonie vykonávalo duchovní správu
- kolik lidí se hlásilo k římsko-katolické církvi ve spravovaných farnostech a kolik věřících z církve vystoupilo v letech 1921 – 1924
- jakým způsobem zde premonstráti pastoračně působili

5.1. Náboženské poměry v Československu v letech 1918 – 1930

Ještě předtím, než se zaměříme na to, jak naplňovali členové novoříšské kanonie své apoštolské poslání, měli bychom si připomenout, jaké byly náboženské poměry a postavení římsko-katolické církve v období po roce 1918.

Situace římsko-katolické církve v Československu byla komplikovaná.²⁰⁶ Církev zaujala konzervativní stanovisko k požadavkům, se kterými přišli v první dekádě 20. Století zástupci „*Modernistického hnutí*“ z *Jednoty katolického duchovenstva* a odmítla diskusi o reformách, po kterých volala společnost. Papež Pius X. tuto snahu dokonce označil za herezi. Dalším důvodem bylo to, že čelní představitelé římsko-katolické církve v monarchii, stáli během 1. Světové války pevně po boku habsburské dynastie a svojí přízeň císaři projevovali také tím, že sloužili bohoslužby za vojenský úspěch jeho armád. V očích reformující se společnosti se tak církev dostala do role stoupence a obhájce starých pořádků.

To vedlo k tomu, že většina obyvatel Československa považovala římsko-katolickou církev za spojence centrálních mocností a vnímala ji nepřátelsky. Z úst národa, který se hlásil k Husovu odkazu, znělo heslo: „*Pryč od Říma*“. První ministr školství a národní osvěty

---

²⁰⁴ SOkA Jihlava, Sdružení pro postavení pomníku padlým ve světové válce Nová Říše (1927 – 1937) – Zápis z 6. schůze, konané 23.10.1928.

²⁰⁵ SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*, s. 153.

²⁰⁶ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 1. díl*, Libri, Praha 2005, s. 315 – 324.

Gustav Habrman, který byl propagátorem „*Volné myšlenky*“, prosadil, aby náboženské úkony na školách byly nepovinné. Jednalo se především o výuku náboženství a dále o to, zda má ve školních třídách viset křesťanský kříž.

Členové nižšího kléru si uvědomili, že v tomto období plném změn, je třeba vrátit se k myšlence reformy katolické církve, která církev očistí. Proto byla obnovena *Jednota katolického duchovenstva v Československu*, ve které bylo pod vedením J. Š. Baara angažováno 80 – 90% veškerého katolického kléru. Mluvčí jednoty ujistili představitele nově vzniklého státu o své loajalitě k republice a prezentovali své reformní návrhy, o kterých začali vyjednávat s nejvyššími představiteli římsko-katolické církve v Římě. Mimo jiné navrhovali, aby byli biskupové voleni, aby bylo zrušeno „*ezženné kněžství*“ a aby byl celibát dobrovolný. Jednání s papežským stolcem bylo neúspěšné, protože pokud chtěl Řím udržet jednotu církve, nemohl tolerovat regionální anomálie.

Když bylo zřejmé, že jednání ztroskotala a někteří členové jednoty byli exkomunikováni nebo jim byly uloženy kanonické tresty, rozhodla se část duchovních opustit římsko-katolickou církev a založit novou Církev československou.

V této zjitřené atmosféře vystoupilo z církve 288 kněží a 1.388.000 věřících. Více než půl milionu věřících vstoupilo do Církve československé, asi 74.000 lidí přešlo k Českobratrské církvi evangelické a ostatní zůstali bez vyznání. Zatímco v českých zemích byl odliv věřících značný, Slovenska se vystupování prakticky nedotklo. Občané německé národnosti vystupovali z církve rovněž spíše výjimečně. Ohlas mělo tzv. „*Odpadové hnutí*“ především v průmyslových oblastech nebo v místech, kde zaměstnanci církevních velkostatků měli špatné pracovní a sociální podmínky.

I když počet členů Církve československé v období 1. Republiky neustále rostl, zůstala římsko-katolická církev nejsilnější církví v Československu – vývoj ukazuje Tabulka č. 18. Bylo to proto, že vrcholní představitelé československé republiky neprojevíli nové církvi plnou podporu, jelikož se obávali mezinárodní izolace, která republice hrozila v případě diplomatického konfliktu s Vatikánem. Další důvody byly ryze praktické. Jednalo se např. o to, že si lidé přáli být pohřbeni na katolickém hřbitově, tak jako jejich předci, a tak se raději do římsko-katolické církve vrátili a stali se z nich tzv. „*matrikoví příslušníci církve*“, kteří k církvi sice formálně patřili, ale víru nepraktikovali.

Tabulka č. 18 Náboženské vyznání obyvatel Československa v roce 1921 a v roce 1930²⁰⁷

	<u>1921</u>		<u>1930</u>	
Počet obyvatel ČSR	10.005.734	Podíl	10.674.386	Podíl
v Římsko-katolické církvi	8.201.464	82,0 %	8.378.079	78,5 %
v Církvi československé	523.232	5,2 %	779.672	7,3 %

Po roce 1924 se situace začala uklidňovat a lidé už z římsko-katolické církve hromadně nevystupovali, ale došlo ještě k jedné krizi mezi církví a státem. V roce 1925 byl u příležitosti výroční úmrtí mistra Jana Husa, slaven tzv. „*Den Husův*“ poprvé jako státní svátek. Oslavy probíhaly pod záštitou ministerského předsedy Antonína Švehly a nad Hradem zavlál černý husitský prapor s rudým kalichem. Papežský nuncius Francesco Marmaggi v reakci na tuto událost opustil na protest Prahu.

Ani církve ani představitelé Československa si však nepřáli diplomatickou válku, a proto začaly obě strany jednat o svém vztahu a pravidlech společného soužití, které vyústily v dohodu *Modus vivendi* (Způsob soužití). Byla schválena v roce 1927 a podepsána 2. Února 1928.

Vatikán touto dohodou uznal, že hranice církevních diecézí se kryjí s hranicemi Československa. Dále, že řády a kongregace nebudou řízeny ze zahraničí a nejvyšší představený – provinciál, bude československý státní příslušník. Řím se dále zavázal, že bude jmenovat takové církevní hodnostáře, kteří budou předem projednáni se zástupci ČSR a před nastoupením do úřadu složí přísahu věrnosti československému státu.

Po uzavření dohody *Modus vivendi* se vztahy mezi státem a církví normalizovaly.

²⁰⁷ Český statistický úřad, [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4D8/\\$File/4032120119.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4D8/$File/4032120119.pdf), [cit.2013-12-19,15:45 EST].

5.2. Novoříšská kanonie

V roce 1920 měla novoříšská kanonie celkem 15 členů. Všichni bratři měli složené řádové sliby a přijali kněžské svěcení.²⁰⁸ Kromě kněží byli součástí kanonie také bohoslovci a novicové. V pěti spravovaných farnostech se k římsko-katolickému vyznání hlásilo celkem 5.872 věřících.²⁰⁹ Kanonie neměla problém se získáváním nových členů. Pravděpodobně to bylo i díky odchovancům ústavu v Bílsku, které do kláštera v Nové Říši přivedl docent Žůrek. I přes tragédii, která premonstráty z Nové Říše postihla během 2. Světové války, kdy v koncentračních táborech zahynulo 5 členů řádu, čítala v roce 1948 kanonie celkem 20 členů – 17 kněží a 3 bohoslovce. Z 20 členů kanonie bylo 10 členů ve věku do 35 let.²¹⁰

5.3. Spravované farnosti

Kanonie vykonávala duchovní správu na území brněnské diecéze a spravované farnosti spadaly pod děkanství v Želetavě a v Jemnici. Novoříšští premonstráti působili ve farnostech Nová Říše, Stará Říše, Dlouhá Brtnice, Rozseč, Krasonice, Brno – Zábrdovice a od roku 1935 také při kostele sv. Cyrila a Metoděje v Brně – Židenicích.²¹¹

Při správě farností vykonávali kněží běžnou úřední agendu, jako např. vydávání křestních, úmrtních a oddacích listů, propustních listů ke sňatku, vysvědčení mravů, vysvědčení chudoby a byli v kontaktu s dalšími státními úřady, kterým posílali např. seznamy branců nebo dětí k očkování.

Přehled obcí a místních částí, které patřily k jednotlivým farnostem, a počet obyvatel, hlásících se k římsko-katolickému vyznání v letech 1926 až 1938, uvádí Tabulka č. 19. Tyto údaje můžeme konfrontovat s celkovým počtem obyvatel, kteří zde žili – viz. Tabulka č. 21.

---

²⁰⁸ Totius sacri candidi et canonici et exempti ordinis praemonstratensis (Katalog premonstrátského řádu), Plzeň 1920, s. 7 – 8.

²⁰⁹ Součet nezahrnuje odloučenou farnost Brno – Zábrdovice.

²¹⁰ Totius sacri candidi et canonici et exempti ordinis praemonstratensis (Katalog premonstrátského řádu), Plzeň 1948, s. 29 – 31.

²¹¹ DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, NOKUS – Novoříšský kulturní spolek, Nová Říše 2007, s. 249 – 257.

Tabulka č. 19 Farnost Nová Říše a inkorporované farnosti v letech 1926/7, 1933/4 a 1938²¹²

Farnost	Obec/místní část	Počet obyvatel hlásících se k římsko-katolickému vyznání		
		1926/7	1933/4	1938
Nová Říše	Nová Říše	1156	1149	1058
	Bohuslavice	230	229	210
	Červený Hrádek	419	416	381
	Vystrčenovice	140	190	188
	Dolní Vilímeč	234	232	209
	Vápovice	189	143	183
Celkem za farnost		2368	2359	2229
Stará Říše	Stará Říše	747	745	732
	Nepomuky	48	48	54
	Olšany	169	169	154
	Sedlatice	168	168	156
	Hladov	310	310	276
	Markvartice	387	387	383
Celkem za farnost		1829	1827	1755
Rozseč	Rozseč	367	367	391
	Svojkovice	241	241	178
Celkem za farnost		608	608	569
Dlouhá Brtnice	Dlouhá Brtnice	600	539	538
Krasnice	Krasnice	644	nespecifikováno	nespecifikováno
	Jindřichovice	190	nespecifikováno	nespecifikováno
	Zdeňkov	219	nespecifikováno	nespecifikováno
Celkem za farnost		1061	1054	1029
CELKEM FARNOSTI		6466	6387	6120

²¹² Diecézní archiv Brno, Fond Biskupská konsistoř Brno, inv. č. 671 a 672 Index změn náboženství.

Obecně platí, že občané, kteří se hlásili k římsko-katolickému vyznání, nemuseli chodit pravidelně do kostela.

Premonstráti evidovali účast věřících na nedělních bohoslužbách a z této statistiky vyplývá, že v období od 1928 do 1934 počet věřících na nedělních bohoslužbách neustále narůstal.²¹³ 29. Července 1934 bylo v Nové Říši napočítáno 1.311 účastníků, tedy více než polovina ze všech římských katolíků ve farnosti Nová Říše. Pokud vezmeme v úvahu, že se někteří občané nemohli účastnit bohoslužby z důvodu nemoci, nízkého, anebo vysokého věku, tak dojdeme k závěru, že většina evidovaných římských katolíků zde víru skutečně praktikovala.

5.4. Pastorační činnost ve farnostech

Hlavní náplní duchovních byla pastorační práce ve farnostech. Šířili slovo Boží, vysluhovali svátosti a snažili se věřící morálně formovat. Při výuce náboženství, bohoslužbách, spolkové činnosti a duchovních cvičeních se věnovali také osvětové činnosti, která měla zlepšit životní podmínky místních obyvatel. Jejich přístup k věřícím byl velmi aktivní.

Tak například ve farnosti Nová Říše vyučoval kněz náboženství ve školách v Nové Říši, v Červeném Hrádku a v Dolní Vilímči a této činnosti věnoval 20 hodin týdně.²¹⁴

Premonstráti vysvětlovali věřícím úlohu křesťanů ve společnosti při schůzích, které se konaly zvláště pro mládence a děvčata a zvláště pro dospělé muže a ženy.²¹⁵ Několikrát za rok pořádali exercicie. Cílem těchto duchovních cvičení bylo prohloubení náboženského života účastníků. Do farnosti byli také povoláváni k misiím bratří z jiných řeholních řádů. Do Nové Říše byli opakovaně zvaní redemptoristé a františkáni. Účast na těchto setkáních byla hojná. Při misiích redemptoristů, které se konaly od 14 do 22. března 1931, bylo vykonáno 2.200 svatých zpovědí, bylo uděleno 4.000 svatých přijímání a slavnostního průvodu se zúčastnilo

---

²¹³ Novoříšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 9, s. 35.

²¹⁴ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart.557 Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis, s. 422.

²¹⁵ Novoříšský farní věstník 1931, ročník III., číslo 10, s. 38 – 39.

1.460 věřících.²¹⁶

Exercicií se v roce 1932 zúčastnilo celkem 247 věřících z řad studentů, mládeže i dospělých.

V rámci farnosti byl při *Akci katolické*, založen tzv. „*Eucharistický kroužek*“, který motivoval především mladé lidi, k účasti na svátostech. V roce 1933 se v Nové Říši konal, za účasti biskupa Josefa Kupky, eucharistický sjezd, kterého se zúčastnilo 5.000 lidí.²¹⁷ Spolek *Akce katolická*, která působila při farnosti, dokázala aktivovat farníky a za 5 let své činnosti vybrala celkem 42.220,- Kč, které byly použity na misie, charitu, vydávání náboženských časopisů, pořádání náboženských akcí a podobně.²¹⁸

Kněží na farníky působili také prostřednictvím vlastního farního časopisu *Farní věstník*. V roce 1934 odebíralo tento časopis v Nové Říši a okolních 14 obcích celkem 765 čtenářů. Najdeme zde články, kterými autoři apelovali na morálku věřících – např. článek *Pravidla křesťanského života* nebo *Znaky dobrého katolíka*.²¹⁹ Ale vycházely zde také články, ve kterých byla označována Církev československá jako sekta a hovořilo se zde o Husově učení jako o bludech, které vedou k anarchii.²²⁰

Členové kanonie byli při své evangelizační činnosti velmi aktivní a o výsledcích jejich práce hovoří několik následujících čísel, které jsem vybral z farní kroniky a z *Farního věstníku*.

- v roce 1925 se v Nové Říši konalo biřmování a tuto svátost přijalo 600 mladých věřících²²¹
- velmi aktivním členem kanonie při pastorači byl doktor Norbert Hrachovský, který v roce 1933 vyslechl 2.100 zpovědí²²²
- počet farníků, kteří se účastnili bohoslužeb v průběhu sledovaného období, se trvale zvyšoval. Zatímco v roce 1924 bylo uděleno 6.400 svatých přijímání, v roce 1933 přesáhl počet svatých přijímání, udělených v klášterním chrámu, v kapli sv. Anny při

²¹⁶ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart.557 Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis, s. 442.

²¹⁷ Novoříšský farní věstník 1933, ročník V., číslo 7, s. 30.

²¹⁸ Novoříšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 8, s. 31.

²¹⁹ Novoříšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 12, s. 47.

²²⁰ Novoříšský farní věstník 1933, ročník V., číslo 11, s. 47.

²²¹ MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, kart.557 Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis, s. 422.

²²² Novoříšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 2, s. 7.

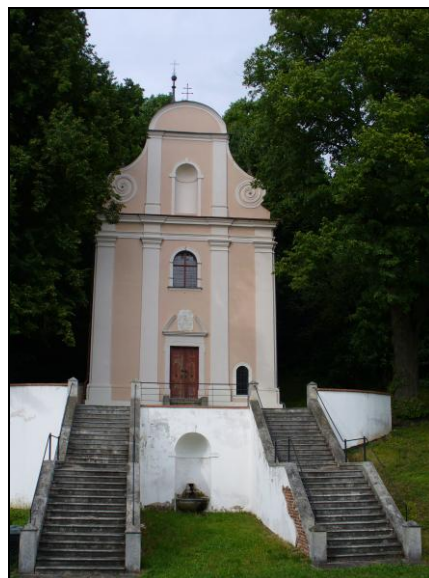

exerciciích a v Dobročinném ústavu, číslo 15.000 ²²³

Novoříšská kanonie při správě pěti farností vytvořila v brněnské diecézi jakousi vlastní malou církevní provincii.²²⁴ Katastrální území, která spadala do této oblasti, měla celkovou rozlohou 11.298 ha.²²⁵ V třicátých letech 20. století zde žilo přes 6.000 obyvatel a téměř všichni se hlásili k římsko-katolickému vyznání.²²⁶

Obr. č. 19 Kaple Narození Panny Marie u Krasonic, r. 2014

Obr. č. 20 Kaple sv. Kříže u Nové Říše, r. 2014

Obrázek č. 21 Kostel sv. Petra a Pavla a areál kláštera Nová Říše, r. 2014

²²³ Novoříšský farní věstník 1934, ročník VI., číslo 9, s. 36.

²²⁴ Další odloučenou farností byla farnost Brno – Zábřdovice.

²²⁵ *Statistický lexikon obcí v Republice Československé II. – Morava a Slezsko*, Státní úřad statistický, Praha 1924, s. 22, 24, 25, 26, 56. Není zde započtena farnost Brno – Zábřdovice.

²²⁶ NEKUDA, Vladimír a kol.: *Vlastivěda moravská – Dačicko Slavonicko Telčsko*, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2005, Počet obyvatel, s. 610, 824, 841, 852, 883, 897, 906, 927, 932, 956, 964, 975, 994, 1018.

Mimo tento obvod vykonávali novoříšští premonstráti od roku 1935, na žádost biskupa Josefa Kupky, duchovní správu také v Brně – Židenicích. Do farnosti nastoupil 4. Listopadu 1935 Bohuslav Němčanský a v letech 1936 – 1937 byla k novému kostelu postavena farní budova v režii novoříšského kláštera.²²⁷

5.5. Misijní činnost Josefa Klementa Žúrka

Novoříšští premonstráti působili pastoračně i mimo brněnskou diecézi. Bylo to díky docentu Žůrkovi, který byl členem kanonie. Tento pozoruhodný člověk vykonával duchovní správu v sociálním ústavu v Bílsku, kde bylo ročně udělováno okolo 10.000 svatých přijímání.²²⁸ Docent Žůrek se ale věnoval především exerciciím a misijní činnosti. Tuto duchovní službu konal především pro krajany žijící v zahraničí – především na Volyni, v Polsku, Rumunsku a v Německu.²²⁹ Při misiích sloužil mše svaté, kázal, zpovídal, zaopatřoval nemocné a staré, rozdával modlitební knížky a obrázky. V Německu poskytoval útěchu především krajanům postiženým nezaměstnaností, kteří propadli komunistické agitaci za světové hospodářské krize.²³⁰ Nabízel nejen duchovní služby, ale přicházel k lidem se srdcem na dlani, a proto si ho lidé zamilovali. On se naopak uměl vžít do jejich problémů a starostí a snažil se jim pomoci. Ve své zprávě z misíí hovoří o Janu Kubíčkově, který byl synem krajanů žijících v Německu, a který se dostal do problémů se zákonem. Kubíček byl vyhoštěn a uvězněn v Olomouci, kde se dokonce pokusil o sebevraždu. Docent Žůrek ho prostřednictvím sekretáře ústavu v Bílsku kontaktoval ve vězení a zajímal se o jeho další osud.²³¹

O tom, že byly jeho misie působivé a úspěšné, svědčí i to, že jeden mladík z Hamburku následoval docenta Žúrka až do Bílska.²³²

V Rumunsku navštívil krajany, kteří v roce 1931 žili v takové bídě, že si půjčovali oblečení a boty, aby mohli k docentu Žůrkovi přijít ke zpovědi.²³³ Žůrek byl v tomto prostředí

---

²²⁷ DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, NOKUS – Novoříšský kulturní spolek, Nová Říše 2007, s. 257.

²²⁸ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žúrka - Podklady pro článek v časopise Apoštolát sv. Cyrilla a Metoděje č. 1/1932, připravil dr. Ot. Tauber.

²²⁹ TAMTÉŽ, Životopis docenta Žúrka, zaslaný docentu Dolistovi 17.3.1998.

²³⁰ TAMTÉŽ, Zápis z misijní cesty do Německa.

²³¹ TAMTÉŽ.

²³² TAMTÉŽ, Dopis Petru Stejskalovi, faráři v Rozseči z 3. července 1933.

²³³ TAMTÉŽ, Zápis z misijní cesty do Rumunska z 31. října 1931.

spokojený, protože o co větší byla bída rodin dřevorubců bez práce, o to větší byla jejich víra v Boha. Docent Žůrek jim poskytl nejen duchovní útěchu, ale podpořil ji i finančně, aby nemuseli žít v tzv. „*konkubinátech*“. Tedy ve svazku bez uzavření manželství. Tito chudí lidé neměli peníze na potřebné poplatky spojené s uzavřením manželství, a tak docent Žůrek sáhl do vlastní kapsy a zaplatil je ze svého.²³⁴

Obrázek č. 22 Josef Klement Žůrek

Při svých misijních cestách se docent Žůrek neúnavně věnoval pastorační práci. Často to bylo na hranici vlastní sebedestrukce, ale jemu to přinášelo pocit štěstí. V dopise, který poslal svému příteli Stejskalovi, který byl farářem v Rozseči, sám hovoří o misijní cestě, kterou vykonal v květnu 1933 a vzpomínal, jak zpovídal věřící nepřetržitě 5 dní a 5 nocí, vždy jen s odpolední přestávkou na spánek. Během této pětidenní misie, kterou absolvoval nemocný, vyzpovídal 1.200 věřících.²³⁵

Docent Žůrek vykonával misie a exercicie také pro vojáky Československé armády a to především na Slovensku.²³⁶ Rozdával vojnům modlitební knížky a hovořil s nimi o jejich problémech. Přednášky „*Bílého apoštola z Moravy*“, jak Žůrka vojáci nazývali, měly na mužstvo velmi pozitivní vliv, a proto jej velitelé ke svým posádkám zvali opakovaně.

---

²³⁴ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žůrka - Zápisy z misijní cesty do Rumunska z 31. října 1931.

²³⁵ Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši. Osobní složka Josefa Klementa Žůrka v klášteře v Nové Říši – Dopis Petru Stejskalovi, faráři v Rozseči z 3. července 1933.

²³⁶ Naše omladina 1924, ročník XIII., číslo 3, s. 42 – 43. *Dr. Žůrek mezi vojáky.*

5.6. Odpadové hnutí v Nové Říši a okolí

O tom, jestli byli farníci spokojeni s duchovní správou a s působením novoříšských premonstrátů, nebo jestli se připojili ke kritice římsko-katolické církve a vystoupili z ní, vypovídá Tabulka č. 20.

Tabulka č. 20 Odpadové hnutí v brněnské diecézi v letech 1918 – 1924²³⁷

<u>Rok</u>	<u>Odpadli od církve</u>	<u>Přistoupili k církvi</u>	<u>Odpadlí z farností novoříšské kanonie</u>
1918	67	61	-
1919	270	103	-
1920	714	148	-
1921	9881	563	z Bohuslavic – 19 a ze Staré Říše – 4 věřící
1922	7879	563	-
1923	1535	385	-
1924	2567	959	z Nové Říše – 43 a z Bohuslavic – 12 věřících

Takže pokud si shrneme uvedené údaje, tak zjistíme, že:

1. 1.388.000 lidí vystoupilo z římsko-katolické církve v Československu. Církev se otrásla ve svých základech a ztráty byly citelné. Vždyť celkový počet věřících hlásících se ke katolickému vyznání např. v celé brněnské diecézi byl v roce 1930 1.113.849.²³⁸
2. V období 1918 – 1924 opustilo brněnskou diecézi 22.913 věřících.
3. „Odpadové hnutí“ v diecézi kulminovalo v letech 1921 – 1922, ale v roce 1924 opět výrazněji narostl počet lidí, kteří do církve nově vstoupili nebo se do ní vrátili.
4. Z celkového počtu téměř 6.500 občanů, kteří se hlásili k římsko-katolickému vyznání v Nové Říši a v inkorporovaných farnostech, odešlo z církve pouze 78 věřících. Z toho 25 přešlo k Církvi československé a ostatní zůstali bez vyznání

²³⁷ Diecézní archiv Brno, Fond Biskupská konsistoř Brno, inv. č. 14488 Charta statistica.

²³⁸ Brněnské biskupství: <http://www.biskupstvi.cz/historie>, [cit.2013-12-22,14:30 EST].

nebo nové vyznání neuvedli.²³⁹

1. prosince 1930 proběhlo celostátní sčítání lidu a z následujících výsledků, které jsou uvedeny v Tabulce č. 21 vyplývá, že ani v druhé polovině dvacátých let nedocházelo v premonstrátských farnostech k masivnímu vystupování věřících z církve a část ze 78 věřících, kteří odešli, se do římsko–katolické církve pravděpodobně vrátili.

Tabulka č.21 Přehled občanů dle náboženského vyznání k 1. prosinci 1930²⁴⁰

Obec	Celkem obyvatel	Občané dle náboženského vyznání			Jiné a bez vyznání v %
		Římsko-katolické	Jiné	Bez vyznání	
Nová Říše	1066	1055	10	1	1
Bohuslavice	215	215	0	0	0
Červený Hrádek	390	388	1	1	0,5
Vystrčenovice	188	187	1	0	0,5
Dolní Vilímeč	211	210	1	0	0,5
Váповice	143	143	0	0	0
Stará Říše	734	732	1	1	0,3
Nepomuky	57	54	3	0	5,5
Olšany	154	154	0	0	0
Sedlatice	156	156	0	0	0
Hladov	278	276	2	0	0,7
Markvartice	383	383	0	0	0
Rozseč	391	391	0	0	0
Svojkovice	179	178	1	0	0,6
Dlouhá Brtnice	538	538	0	0	0
Krasovice	640	639	1	0	0,2
Jindřichovice	182	182	0	0	0
Zdeňkov	202	201	1	0	0,5
Celkem	6107	6082	22	3	0,4

²³⁹ Diecézní archiv Brno, Fond Biskupská konsistoř Brno, inv. č. 671 a 672 Index změn náboženství.

²⁴⁰ *Statistický lexikon obcí v Republice Československé II. – Morava a Slezsko*, Státní úřad statistický, Praha 1924, s. 22, 24, 25, 26, 56.

V roce 1930 bylo ve všech farnostech, které byly pod správou kláštera pouze 0,4% obyvatel, kteří se nehlásili k římsko–katolickému vyznání. Pokud tento údaj porovnáme např. s Kroměříží, ve které byl velkostatek patřící Olomouckému arcibiskupství, které zde hospodařilo také ve vlastní režii, tak zjistíme, že se zde při stejném sčítání obyvatel hlásilo k jinému náboženství anebo bylo bez vyznání celkem 19,4% obyvatel.²⁴¹

Můžeme tedy říct, že Nová Říše a okolí byla tradiční baštou římsko-katolické církve a toto zjištění může napovědět ledacos o vzájemném vztahu mezi klášterem a místním obyvatelstvem. Na druhou stranu bych tyto údaje nepřeceňoval, protože, jak už jsem uvedl, „*Odpadové hnutí*“ mělo vždy větší ohlas ve městech a průmyslových centrech, než na venkově.

Zápis v obecní kronice Nové Říše v roce 1938 uvádí, že obec je katolická.²⁴² Jiného vyznání jsou pouze 3 rodiny, z toho 2 přistěhovalé. Jedenkrát měsíčně jezdil do Nové Říše farář z Velké Lhoty a vyučoval 4 děti náboženství československému a českobratrskému evangelickému. V roce 1934 – 1936 pokračovaly pokusy o ustavení Církve československé v Nové Říši. Nová církev uspořádala několik bohoslužeb v hostinci U Šimků, ale nakonec zde nenašla nové stoupence a veškeré její snahy vyšly na prázdno.²⁴³

Závěr

Řád premonstrátů sehrál svým působením v regionu v období první republiky bezesporu pozitivní roli. Kanonie dokázala využít toho, že klášterní velkostatek hospodařil na svých zemědělských a lesních pozemcích efektivně a z jeho výnosů měli prospěch nejen jeho zaměstnanci, ale také ostatní živnostníci a řemeslníci a v neposlední řadě obec samotná.

Organizace klášterního hospodářství byla důmyslně propracovaná a jeho jednotlivá střediska se vzájemně doplňovala, tak aby byla dodržena maximální efektivita a zároveň byl

---

²⁴¹ *Statistický lexikon obcí v Republice Československé II. – Morava a Slezsko*, Státní úřad statistický, Praha 1924, s. 61. Do výpočtu jsem nezahrnul občany hlásící se k Izraelskému vyznání a *Úřední věstník Státního pozemkového úřadu*, Řada A, č. 1-2, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, Praha 1930, s. 213.

²⁴² SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše II.*, s. 25-26.

²⁴³ TAMTÉŽ.

kladen důraz na dlouhodobou udržitelnost hospodaření. To ostře kontrastuje se současným hospodařením, kdy se zemědělci řídí především výkupními cenami. Proto jsou dnes, v typicky bramborářské oblasti, brambory nahrazeny řepkou olejnou, ze které vyrábíme biosložku do paliv a kukuřičí setou, která končí v bioplynových stanicích. Pole se stalo továrnou, a pokud chceme v současném způsobu hospodaření najít logiku nebo motivaci, tak o ní můžeme hovořit pouze v rovině ekonomické a finanční. Těchto cílů je a bude dosahováno, ale pouze v krátkodobém, nikoliv dlouhodobém časovém horizontu. Zatímco dříve šlechta, církve a drobní vlastníci přistupovali k půdě tak, že „*spravují to, co jim bylo dočasně svěřeno*“, dnešní zemědělské podnikatelé, kteří hospodaří z větší části na pronajaté půdě, takto neuvažují.

Zaměstnanci pracovali na statku po celý kalendářní rok a tím měl klášterní velkostatek zásadní vliv na zaměstnanost v regionu a to především v období hospodářské krize v třicátých letech dvacátého století.

Velmi důležitou roli hrál klášter v oblasti sociálně-charitativní. Sociální podmínky zaměstnanců odpovídaly tehdejšímu poměru a případ vdovy Vejmělkové dokazuje, že představení řádu velkoryse podporovali občany, kteří byli v těžké životní situaci. Nebýt příjmů z velkostatku, těžko by fungoval dobročinný ústav pečující o sirotky, nemocné a chudé, neexistovaly by při farnostech spolky, které podporovaly a obdarovávaly chudé rodiny, nevznikl by ústav pro chlapce ze sociálně slabých rodin v Bílsku, nebo by všechny tyto spolky fungovaly v omezeném rozsahu. Klášter výrazně přispěl ke zlepšení životních podmínek obyvatel a plnil funkci, kterou dnes musí vykonávat neziskové nebo obecně prospěšné organizace, financované státem.

Neměli bychom také zapomenout na architektonické a kulturní dědictví, které premonstráti nejen zachovávali, ale také rozvíjeli. Kanonie působila na výchovu a morálku dětí a mládeže prostřednictvím svých kázání, exercicií, přednášek a článků v časopisech, které vydávali nebo se na jejich publikování podíleli. Rolníkům, živnostníkům a dalším podnikatelům byl klášterní velkostatek příkladem v efektivnosti hospodaření a v zavádění inovativních metod a technologií.

Kanonie se zapojila do spolkové činnosti a její zástupci se podíleli na řízení obce. Věřící neměli důvod opouštět církve, zůstali věrní římsko-katolickému vyznání a většina se jich

aktivně účastnila bohoslužeb a přijímala svátosti. Církev československá zde proto nenašla živnou půdu pro zapuštění svých kořenů.

Po nástupu nacistické a komunistické diktatury musel být klášter, který měl majetek, moc a vliv na obyvatele, oběma totalitním režimům trnem v oku. Jejich představitelé usilovali o omezení svobody a potlačení demokratických principů, a proto musel být klášter uzavřen a členové řádu umlčeni.

Nakolik harmonické byly vztahy mezi novoříšskými občany a členy řádu, dnes nelze jednoznačně posoudit, ale přikláním se k tomu, že většina místních obyvatel vnímala bratry kladně a klášter se stal nedílnou součástí života obce. Když v roce 1942 nacisté klášter obsadili a bratry uvěznil, tak jim místní obyvatelé posílali do koncentračního tábora balíčky s jídlem a oblečením.²⁴⁴

Pokud bych přece jenom měl vybrat nějaký poznatek, který bychom dnes hodnotili jako kontroverzní, tak by jím byl vztah kanonie k příslušníkům jiného vyznání. Její členové chtěli zamezit odlivu věřících do nově vzniklé Církve československé a snažili se reagovat na antiklerikální náladu, která ve společnosti převládala. Proto se velmi kriticky vymezovali vůči Husovu učení a novou církev dokonce nazývali sektou. Dnes by se asi představitelé katolické církve, kteří usilují o mezináboženský dialog, bránili jiným způsobem a projevovali by k sesterské křesťanské církvi větší nadhled a toleranci. Nicméně tuto problematiku je třeba hodnotit v kontextu tehdejší doby a nikoliv dnešními očima. Jinak jsem nedohledal v pramenech žádné důkazy, které by potvrzovaly negativní vnímání kláštera ze strany veřejnosti, orgánů státní správy, či obecní samosprávy.

Premonstráti v Nové Říši jsou dnes na začátku nové cesty. Jejich klášter jim byl vrácen v zuboženém stavu a oni se v tuto chvíli snaží své dědictví zachránit a obnovit. Pokud budou řádu vráceny také zemědělské a lesní pozemky, bude mít kanonie vhodné zázemí k tomu, aby navázala na tradici svých předchůdců. Najít si znovu své místo ve společnosti, která je poznamenána obdobím čtyřicetileté vlády komunistického režimu a následné etapy tržního kapitalismu bez pravidel, nebude jednoduché. Zároveň je to pro novoříšské premonstráty velká příležitost. Pokud se jim podaří obnovit vztahy, které byly násilně zpřetrhány a jejich působení v regionu bude přínosem nejen pro věřící, ale i pro lidi bez vyznání, může se stát

---

²⁴⁴ Soukromý archiv autora, audio nahrávka - rozhovor s pamětníky: Krajičková Marie, nar. 1935, bytem Nová Říše čp. 25, Zdražil Jan, nar. 1928, bytem Bohuslavice čp. 3.

klášter premonstrátů v Nové Říši tolik diskutovaným ostrůvkem pozitivní deviace.

První krok na této cestě už premonstráti udělali. Řád bezplatně převedl část budov kláštera na Městys Nová Říše a od roku 2004 zde provozuje Oblastní charita v Jihlavě dům s pečovatelskou službou – Domov pokojného stáří. Bylo zde zřízeno celkem 11 nových bytů pro seniory a zdravotně znevýhodněné občany. Zázemí zde našel také Novoříšský Kulturní Spolek – NOKUS. Z příjmů, které by měl mít v budoucnu klášter z pronájmu polností a z výtěžků lesa, by opat Marian Rudolf Kosík rád financoval odbornou pracovní sílu v Domově pokojného stáří, aby zde mohli v klidu dožít i senioři, kteří nejsou soběstační. Z dalších prostředků by rád financoval chod kláštera, aby mohl nadále být využíván pro pobyty rodin a mládeže.²⁴⁵

---

²⁴⁵ JEŽKOVÁ, Alena: *Tichá srdce – kláštery a jejich lidé*, Práh, Praha 2013, s. 243.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 443, *Hlavní kniha*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 449, *Hospodářské zprávy*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 451, *Nestálí zaměstnanci*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 453 a č. kart. 454, *Bohuslavice, dvůr – platy dělníků*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 455 a č. kart. 456, *Nová Říše, dvůr – platy dělníků*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 458 a č. kart. 459, *Sedlatice, dvůr – platy dělníků*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 461, *Svojkovice, dvůr – platy dělníků*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 462, *Vystrčenovice, dvůr – platy dělníků*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 467, *Výkazy vepřového dobytka*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 471, *Výkazy mléka*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 491, *Hlavní kniha lesního úřadu Olšany*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 497, *Lihovar, Cihelna, Zahradnictví*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 504, *Korespondence kláštera 1918 – 1919*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 519, *Rejstříky dobytka*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 522, *Úřední zprávy o polním hospodaření, Osevní plány, Deputátní tabulky*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 525, *Různé spisy, Mléčné výkazy*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 527, *Jednací protokoly velkostatku 1919 – 1924 a 1933 – 1938*.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 531, *Výkaz odstřelené zvěře, Výkaz*

řezníků - odběratelů.

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 541, *Korespondence opata.*

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 557, *Protocollum domesticum parochiae Neo-Říšensis.*

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 570, *Různé, Personální záležitosti, Mzdy a služné, Služební a kolektivní smlouvy.*

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 573, *Deník pochůzek lesních hajných.*

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 579, *Lesní věci.*

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 582, *Korespondence, Týdenní zprávy z revírů, Služební smlouvy.*

MZA Brno, fond E58, Premonstráti Nová Říše, č. kart. 594, *Pozemková reforma, Korespondence.*

SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše I.*

SOkA Jihlava, AO Nová Říše, *Kronika obce Nová Říše II.*

SOkA Jihlava, Místní národní výbor Dlouhá Brtnice, *Kronika obce Dlouhá Brtnice.*

SOkA Jihlava, AO Krasonice, *Kronika obce Krasonice.*

SOkA Jihlava, Farní úřad (FÚ) Nová Říše, inv. č. 211, *Dobročinný ústav – Rudolfinum.*

SOkA Jihlava, FÚ Nová Říše, inv. č. 15, *Knihobohoslužebných oznámení 1917 - 1926.*

SOkA Jihlava, FÚ Nová Říše, inv. č. 288 *Deník příjmů a vydání farního ústavu chudých 1905 – 1949.*

SOkA Jihlava, Sdružení pro postavení pomníku padlým ve světové válce Nová Říše (1927 – 1937), *Jednací protokol.*

Diecézní archiv Brno, Fond Biskupská konsistoř Brno, inv. č. 671 a 672 *Index změn náboženství.*

Diecézní archiv Brno, Fond Biskupská konsistoř Brno, inv. č. 14488 *Charta statistica.*

Internetové prameny

Brněnské biskupství: <http://www.biskupstvi.cz/historie>

Český statistický úřad:

[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4D8/\\$File/4032120119.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4D8/$File/4032120119.pdf)

Český rozhlas: <http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=1388>

Královská kanonie premonstrátů na Strahově: <http://premonstrati.org>

Gordon County Antique Engine and Tractor Club, Inc.:

http://gcaeatc.com/john_deere_pavilion - obrázek č. 7

Ostatní prameny

Archiv premonstrátského kláštera v Nové Říši – osobní složka J. K. Žúrka a obrázky č. 2, 8, 14, 15, 16, 17, 22.

Soukromý archiv autora – audio nahrávka – rozhovor s pamětníky: Marií Krajičkovou a Janem Zadražilem a obrázky č. 1, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 21.

Archiv Romana Kuřimského, bytem Nová Říše, Na Tržišti 306 – obrázky č. 3, 4, 5, 18.

Literatura

- DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, NOKUS – Novoříšský kulturní spolek, Nová Říše 2007.
- FLORIAN, Josef: *Můj čas – Tempora mea*, Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2003.
- FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Libri, Praha 2005.
- HEYDUK, Josef: *Svatí církevního roku*, Vyšehrad, Praha 2001.
- HRUDNÍKOVÁ, Mirjam: *Řeholní život v českých zemích – Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997.
- CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Oživené dědictví – Premonstrátský Želiv včera a dnes*, Kanonie premonstrátů v Želivě 1995.
- JEŽKOVÁ, Alena: *Tichá srdce – kláštery a jejich lidé*, Práh, Praha 2013.
- JÍLEK, František a kol.: *Studie o technice v českých zemích 1918 – 1945 – 2. část*, Sborník NTM, Praha 1995.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 1. díl*, Libri, Praha 2005.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938) – 2. díl*, Libri, Praha 2005.
- KOLEKTIV: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, sv. 12, Ostrava 1990.
- KOSÍK, Marian Rudolf a MÍLEK, Václav: *Osm století*, Kartuziánské nakladatelství, Brno 2009.
- KUBŮ, Eduard a PÁTEK, Jaroslav: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Karolinum, Praha 1999.
- NEKUDA, Vladimír a kol.: *Vlastivěda moravská – Dačicko Slavonicko Telčsko*, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2005.
- OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny První republiky*, vydala Společnost Edvarda Beneše v nakladatelství

EVA, Praha 2012.

OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení – vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Torst, Praha 1997.

PALÁN, Aleš: *Být dlužen za duši*, Host – vydavatelství, s.r.o., Brno 2007.

PÁNEK, Jaroslav, TŮMA, Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*, Univerzita Karlova, Praha 2008.

ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*, Epoque, Praha 2009.

TAUSCH, Jaromír a kol.: *Batelovsko – kronika o lidové kultuře, tradicích a životě lidí*, ve Vydavatelství 999 Batelov vydal Obecní úřad v Batelově 2006.

TYL, Heřman Josef: *Psancem*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2006.

VITULA, Metoděj Vladimír a CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Nová Říše*, Cesta, Brno 1991.

Ostatní periodika

LUDMILA, časopis charity v zemi moravské a slezské, 1933.

Naše omladina, 1920, 1923, 1924.

Novoříšský farní věstník, 1928 – 1936.

Totius sacri candidi et canonici et exempti ordinis praemonstratensis (Katalog premonstrátského řádu), 1920, 1948.

Úřední věstník Státního pozemkového úřadu, Řada A, č. 1-2 , Předběžné výsledky československé pozemkové reformy, 1930.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé II. – Morava a Slezsko, Státní úřad statistický, Praha 1924.

Seznam zkratek

a – ar

AO – archiv obce

AGR – agrárníci neboli Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

atd. – a tak dále

č. – číslo

čp. – číslo popisné

ČSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSL – Československá strana lidová

ČSR – Československá republika

dp. – důstojný pán

Dr. – doktor

FÚ – farní úřad

ha – hektar

hal. – haléř

inv. č. – inventární číslo

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

JUDr. – doktor práv

kart. – karton

kg – kilogram

m³ - metr krychlový

Kč – Koruna československá

kol. – kolektiv

ks – kus

KSČ – Komunistická strana Československa

l - litr

MNV – místní národní výbor

Msgre. – Monsignore

MZA – Moravský zemský archiv

např. – na příklad

nar. - narozen

NTM – Národní technické muzeum

Obr. – obrázek

OPraem – Řád premonstrátských řeholních kanovníků

p. – pan

pol. – polovina

r. – rok

s. – strana

SdP – Sudetendeutsche Partei

SOkA – Státní okresní archiv

SPÚ – Státní pozemkový úřad

sv. – svatý nebo svazek

t – tuna

tzv. – tak zvaný

VS - velkostatek

ŽOS – Československá živnostensko – obchodnická strana středostavovská

Přílohy

Mapa č. 1 : Nová Říše a okolí – hospodářská střediska velkostatku a místa výkonu církevní správy.

